

SLOVENIJA

NACIONALNO POROČILO

Datum

27/05/2024

Država in Partner

PIC – Pravni center za varstvo človekovih pravic in okolja, Slovenija

Avtorice

Ana Bajt, Katarina Bervar Sternad

Raziskovalna skupina

Ana Bajt, Katarina Bervar Sternad

VALIDITY

FORUM
Human Rights

pic
LEGAL CENTER FOR THE PROTECTION
OF HUMAN RIGHTS AND THE ENVIRONMENT

MENTAL
HEALTH
PERSPECTIVES

Sabine Lobnig
Consulting & Translations e.U.

LINK- Povezovanje informacij za prilagodljiva in dostopna otrokom prijazna sodišča

Splošni cilj tega projekta je okrepiti in izboljšati vključevanje sistemov zaščite otrok v kazenske postopke, da bi pomagali otrokom žrtvam s psihosocialnimi ali intelektualnimi motnjami in jih zaščitili pred nasiljem in diskriminacijo. Njegovi posebni cilji so:

- 1. Ozaveščanje strokovnjakov s področja kazenskega pravosodja, zaščite otrok in drugih ustreznih strokovnjakov** o tem, kako premagati ovire, s katerimi se soočajo otroci žrtve, vključno z dekletimi z intelektualno in/ali psihosocialno oviranostjo, v sistemu kazenskega pravosodja, z multidisciplinarnim sodelovanjem v 6 državah (domača raven);
- 2. Krepitev zmogljivosti strokovnjakov s področja kazenskega pravosodja in zaščite otrok za zagotavljanje multidisciplinarnih individualnih ocen**, ki zagotavljajo postopkovne prilagoditve v sistemu kazenskega pravosodja v skladu s pravom EU in mednarodnim pravom o človekovih pravicah; in
- 3. Optimizacija sodelovanja in usklajevanja med civilno družbo, sistemom zaščite otrok in strokovnjaki kazenskega pravosodja za boljšo podporo in zaščito otrok** z vzpostavitvijo vzorčnih praks multidisciplinarnega sodelovanja z otroki s posebnimi potrebami in brez njih, oblikovalci politik in pravosodnimi upravitelji.

Projektne konzorcij sestavlja 11 organizacij, ki bodo ukrep izvajale v 6 državah EU: Bolgarija, Češka, Italija, Litva, Portugalska in Slovenija, saj se bodo v teh državah izvajale projektne dejavnosti.

Zahvale

Zahvaljujemo se vsem intervjuvancem, ki so bili pripravljeni sodelovati v projektu: strokovnjakom s področja kazenskega pravosodja in zaščite otrok, osebam z izkušnjo invalidnosti ter tistim, ki delujejo na področju zaščite človekovih pravic in podpornih storitev. Poleg tega bi se radi zahvalili osebju fundacije Validity Foundation in VSE-Victim Support Europe za pregled besedila in posredovanje povratnih informacij. Zahvaljujemo se jim tudi za splošno usklajevanje projekta LINK.

Avtorice

Ana Bajt, Katarina Bervar Sternad

Raziskovalna skupina

Ana Bajt, Katarina Bervar Sternad

Kontakti v Sloveniji

PIC – Pravni center za varstvo človekovih pravic in okolja
Metelkova ulica 6, 1000 Ljubljana
www.pic.si

Kontakt projekta

PIC – Pravni center za varstvo človekovih pravic in okolja
Metelkova ulica 6, 1000 Ljubljana
pic@pic.si

Datum objave

junij, 2024

Informacije o razpisu

101097047-LINK

**Co-funded by
the European Union**

Sofinancira Evropska unija. Vendar pa so izražena stališča in mnenja izključno avtorjev in ne odražajo nujno stališč in mnenj Evropske unije ali Evropske komisije. Niti Evropska unija niti organ, ki dodeljuje sredstva, zanje ne moreta biti odgovorna.

KAZALO VSEBIN

Povzetek

01	Uvod	11
02	Cilji in metodologija	18
03	Zakonodajni in politični okvir za podporo, dostopnost in multidisciplinarno sodelovanje	21
04	ICT in umetna inteligenca v sistemu kazenskega pravosodja za dostopnost in multidisciplinarno sodelovanje	46
05	Delovanje sistema kazenskega pravosodja v praksi	52
06	Izkušnje otrok v kazenskem pravosodju	63
07	Zaključki in priporočila	68
	Viri	70

POVZETEK

Glavni cilji projekta

Namen tega nacionalnega informativnega dokumenta je ugotoviti, kako bi lahko izboljšali kazenske postopke v Sloveniji, da bi zagotovili polno udeležbo in zaščito otrok žrtev, zlasti otrok z intelektualno in psihosocialno oviranostjo, v kazenskih postopkih.

Informativni dokument je prvi od štirih korakov, predvidenih za izvajanje projekta LINK. Ti štirje koraki so:

- 1. Priprava nacionalnega poročila.** Opredelitev informacijskih potreb in priporočil otrok s posebnimi potrebami z uporabo participativnih in akcijskih raziskovalnih metod. To vključuje poglobljeno analizo postopkov informiranja, podpore in zaščite, ki vključujejo otroke, žrtve kaznivih dejanj, v celotnem sistemu kazenskega pravosodja, ter opredelitev zahtev glede dostopnosti, sodelovanja in učinkovitosti;
- 2. Razvoj načrta ali koncepta za otrokom prijazen in dostopen tehnološki sistem.** Ta bo nadgradil obstoječi sistem za vlaganje prijav in vodenje zadev ter omogočil sodelovanje otrok žrtev z intelektualno in psihosocialno oviranostjo ter uporabnikov AAC v kazenskih postopkih;
- 3. Dejavnosti za krepitev zmogljivosti za usposabljanje strokovnjakov s področja kazenskega pravosodja in ustreznih zainteresiranih strani** o starosti in spolu primernih prilagoditvah za otroke žrtve z intelektualno in psihosocialno oviranostjo, vključno z uporabniki AAC. To bo potekalo v sodelovanju s strokovnjaki s področja kazenskega pravosodja, organizacijami civilne družbe in otroki z oviranostmi, da se opredelijo in obravnavajo zgoraj navedene zahteve.
- 4. Razširjanje rezultatov projekta.** Organizacija nacionalnih svetovalnih odborov za otroke, nacionalnih okroglih miz in mednarodnih konferenc za razširjanje rezultatov projekta in širše vključevanje civilne družbe, strokovnjakov s področja kazenskega pravosodja in otrok s posebnimi potrebami.

Ti štirje koraki so namenjeni skupnemu izpolnjevanju prej opredeljenih ciljev projekta LINK.

Metode

Nacionalno poročilo opisuje nacionalni pravni in politični okvir glede dostopa do pravnega varstva za otroke s posebnimi potrebami. Osredotoča se na analizo zagotavljanja razumnih in procesnih prilagoditev v praksi ter tehnologije in umetne inteligence, da bi zagotovili učinkovito udeležbo in zaščito otrok žrtev v kazenskih postopkih.

Po pravnem in političnem pregledu je v dokumentu ocenjeno praktično delovanje kazenskopravnega sistema v primeru otrok, pri čemer so analizirane ovire za udeležbo, s katerimi se otroci srečujejo v praksi. Poleg pregleda literature so bila za pridobitev informacij v zvezi s tem opravljena posvetovanja

z različnimi zainteresiranimi stranmi: strokovnjaki s področja kazenskega pravosodja, strokovnjaki s področja podpornih storitev, javnimi uslužbenci, zaposlenimi v ustreznih javnih institucijah, in nevladnim sektorjem. Na podlagi pregleda literature in razgovorov so v nacionalnem informativnem dokumentu predstavljene pridobljene izkušnje in oblikovana priporočila za izboljšanje pravosodnega sistema. V priporočilih so predlagani načini, kako bi lahko pravosodni sistem zagotovil učinkovito sodelovanje in zaščito otrok žrtev, zlasti invalidov, v celotnem kazenskem postopku. Splošni cilj nacionalnega informativnega dokumenta in celotnega projekta LINK je tudi povečati ozaveščenost o ovirah, s katerimi se v kazenskem postopku srečujejo otroci žrtve z oviranostmi, zlasti z intelektualnimi in psihosocialnimi oviranostmi, ter o nekaterih strategijah za njihovo premagovanje.

Glavna priporočila

- **Okrepiti delo otroške hiše (Hiša za otroke).** Povečati zmogljivosti otroške hiše s povečanjem števila zaposlenih in vzpostavitev dodatnih delovnih mest v različnih regijah. Zagotovite, da bo osebje deležno doslednega usposabljanja s poudarkom na zblizevanju vprašanj otrok in invalidov.
- **Okrepiti delo urada za podporo žrtvam (Služba za podporo oškodovancem).** Ustanoviti prostore zunaj Ljubljane, na drugih okrožnih sodiščih. 3. Spodbujati izmenjavo znanja med uradi po Sloveniji za izmenjavo dobrih praks in podpore. Omogočite zaposlenim redna usposabljanja, zlasti na temo prepletanja otrok in invalidnosti.
- **Usposabljanje strokovnjakov, ki se ukvarjajo z otroki v kazenskem okolju.** Strokovnim delavcem v kazenskem pravosodju zagotovite redna usposabljanja s poudarkom na prepletanju potreb otrok in invalidov na splošno. Usklajevanje interdisciplinarnih usposabljanj za spodbujanje večjega sodelovanja med različnimi deležniki, vključno z organi pregona, tožilstvom in centri za socialno delo. Pospešujte izobraževalne seje v zvezi z invalidnostjo in otrokom prijaznim pravosodjem. Spodbujajte izmenjavo praktičnega znanja o posameznih primerih.
- **Razviti sistematičen postopek za takojšnje ugotavljanje potreb po zaščiti, pri čemer je treba ustrezno upoštevati otrokovo morebitno invalidnost.** Med kazenskim postopkom zagotovite zgodnje prepoznavanje potreb po zaščiti in metodo za upoštevanje potrebe po procesnih prilagoditvah.
- **V kazenskih sodnih postopkih uporabljajte otrokom prijazen in invalidom prijazen jezik.** Uporabljajte oblike, ki so enostavne za branje, otrokom prijazen jezik in preprost govorni jezik. Načrtujte izobraževalna srečanja o teh metodologijah.
- **Razmislite o uvedbi t. i. "pripravljalnega sestanka" tudi v rednih sodnih postopkih, npr. pri zaslišanjih mladoletnikov, ne le pri zaslišanjih, ki potekajo v Hiši za otroke.** Pokazalo se je, da je izvedba teh sestankov učinkovita metoda za doseganje soglasja glede želja in zahtev otrok, ki so udeleženi v kazenskih sodnih postopkih.
- **Navedite neizčrpen seznam možnih postopkovnih prilagoditev, ki jih lahko uporabijo udeleženci v kazenskem postopku.** Takšen seznam bi uporabnikom omogočil razumeti, da lahko zaprosijo za prilagoditve, ki bi jim omogočile boljše sodelovanje in zaščito v sodnih postopkih. Seznam bi bil lahko priložen izjavi, v kateri je oseba, ki jo je treba zaslišati, pozvana, naj sodišče obvesti o morebitnih potrebah po prilagoditvah za zaslihanje.

- **V kazenskih postopkih spodbujati uporabo zagovorništva otrok, ki ga vodi urad varuha človekovih pravic.** Z usposabljanjem izobražujte zagovornike otrok o tej zadevi. Izvedite kampanjo ozaveščanja za izobraževanje otrok in drugih o tem institutu, vključno z njegovim namenom in metodami delovanja.
- **Vzpostavitev otrokom prijaznega elektronskega sistema za vodenje primerov, ki bi otrokom omogočal dostopno in hitro prejemanje informacij o primeru, v katerega so vključeni.** Za lažjo izmenjavo informacij in spodbujanje sodelovanja med subjekti in organizacijami, ki se ukvarjajo z istim primerom, v katerega je vključen isti otrok, bi sistem lahko imel multidisciplinarno strukturo.
- **Invalidnost je treba upoštevati v vseh fazah zbiranja podatkov, vključno s predkazenskim in sodnim postopkom.** Glede na to, da je ključnega pomena povečati vključenost in zaščito invalidnih oseb, vključno z otroki, v kazenskih postopkih, bi to olajšalo dodatne raziskave in politična priporočila glede področij viktimologije in invalidnosti.

“Publications about violence, especially against children, attract enormous public and expert attention, as long as the normative perception is that these are young, beautiful and healthy people. When it comes to the vulnerable, they are less interesting victims who receive considerably less attention from the public as well as the profession.”

- N. Miklič, senior police inspector¹

¹ Neža Miklič, 'Zahtevnost kriminalističnega zbiranja osebnih dokazov o slabotnih osebah' (2019) Criminalistic theory and practice, International Criminalistic Association

01

UVOD

Uvod

Glede na mednarodne standarde je Slovenija na področju zaščite otrok v sodnih postopkih zelo dobro ocenjena. Mednarodni kazalniki in lestvice o tveganjih revščine in socialne izključenosti otrok, blaginji, pravičnosti, dostopu do pravnega varstva in varstvu človekovih pravic kažejo, da je slovenski sistem zaščite v veliki meri usklajen z mednarodnimi standardi zaščite otrok.² Vendar je na podlagi literature in prakse na terenu mogoče ugotoviti, da so v zvezi s tem še vedno možne izboljšave, zlasti ko gre za upoštevanje otrok z intelektualno ali psihosocialno oviranostjo. Zlasti to skupino je treba obravnavati zelo skrbno zaradi prepleta njihove ranljivosti - so hkrati otroci in invalidne osebe. Ranljivost strank je bila priznana tako v civilnem³ kot v kazenskem pravu.⁴ V tem poročilu raziskujemo položaj otrok v pravosodnem sistemu, zlasti žrtev z intelektualno in/ali psihosocialno oviranostjo, vključno z uporabniki dopolnilne in alternativne komunikacije (AAC), v Sloveniji.

V ta namen poročilo vsebuje pregled pravnega in političnega okvira, ki varuje pravice otrok žrtev v kazenskih postopkih. Opredeljuje procesne pravice otrok žrtev in jih razlikuje glede na njihovo starost. Nato ocenjuje stanje na terenu in opredeljuje glavne ovire, s katerimi se srečujejo otroci žrtve pri uveljavljanju svojih pravic v praksi. V analizi pravnega in političnega okvira ter prakse na terenu raziskava kritično opredeljuje možnosti za izboljšanje sistema. Na podlagi analize raziskava priporoča, kako bi lahko izboljšali kazenske postopke v primeru otrok žrtev. Temeljno raziskovalno vprašanje članka je: v kolikšni meri sedanji sistem kazenskega postopka omogoča sodelovanje in zaščito otrok žrtev invalidov? Poleg tega, kako bi se lahko sistem prilagodil, da bi bil bolj dostopen otrokom žrtvam? V raziskavi so preučeni tudi načini, kako bi lahko v zvezi s tem uporabili tehnologijo in umetno inteligenco (UI).

Kar zadeva obseg raziskave, se poročilo osredotoča na položaj otrok žrtev in ne obdolžencev s posebnimi potrebami v Sloveniji. V slovenskem kazenskem pravu se žrtev imenuje "oškodovanec" ali "oškodovanec", čeprav ta izraz priznava žrtev le v materialnem smislu, ne pa tudi širše. Nasprotno pa izraz *žrtev* ali "*žrtev*" pomeni tudi slednje, in sicer nematerialne posledice kaznivega dejanja za osebo, kot so šok, travma, bolečina itd. Čeprav izrazov ne smemo uporabljati kot sinonima, ju v tem

²Republika Slovenija (2019). <https://www.gov.si/novice/30-let-konvencije-o-otrokovih-pravicah/>

³ V civilnem pravu mora v skladu z Zakonom o nepravdnem postopku (ZNP-1) "sodišče po *uradni dolžnosti* sprejeti ukrepe za varstvo pravic in pravnih koristi otrok in oseb, ki zaradi motenj v duševnem razvoju ali drugih težav v duševnem zdravju ali drugih okoliščin niso sposobne skrbeti za svoje pravice in koristi."

⁴ Posebna skrb in ustrezno upoštevanje otrok s posebnimi potrebami v sodnih postopkih sta najbolj jasno določena v 18.a členu ZKP: "Policija, državno tožilstvo, sodišča in drugi državni organi, izvedenci, sodni izvedenci, sodni in drugi tolmači ter mediatorji morajo oškodovance, osumljence, obdolžence in obsojence obravnavati s posebno skrbnostjo in ravnati obzirno, kadar je to potrebno zaradi njihove ranljivosti, kot so starost, zdravstveno stanje, invalidnost ali druge podobne okoliščine."

prispevku uporabljamo izmenično, tudi zato, da bi poudarili pomen obravnavanja žrtev kot žrtev v širšem smislu, ne le v materialnem. Poleg tega se raziskava osredotoča na položaj otrok v slovenskem kazenskem pravu, čeprav se občasno za primere dobre prakse sklicuje tudi na civilni sistem. Civilni in kazenski sistem se lahko včasih tudi mešata, na primer v primerih, ki se nanašajo na skrbništvo nad otroki in nasilje v družini. V takih primerih je otrok lahko vključen v oba postopka.

S sintezo informacij iz pravnih besedil in političnih dokumentov, dokumentacijskih raziskav in empiričnih opažanj, zbranih z intervjuji in fokusno skupino, raziskava prispeva k dopolnjevanju znanja na tem področju. Čeprav je bilo v Sloveniji na to temo napisanih že nekaj raziskovalnih člankov, je znanstvene literature o nasilju nad invalidi, kot ugotavlja Filipčič, še vedno malo.⁵ Tema je še manj raziskana, ko gre za nasilje nad osebami z intelektualno in psihosocialno oviranostjo, natančneje.⁶ Raziskovalni članki, novinarski prispevki in drugi viri informacij vendarle obstajajo in se v tem prispevku v veliki meri napajajo pri naslednjih temah: nasilje nad invalidi,⁷ otroci kot žrtve nasilja v družini,⁸ forenzično zbiranje osebnih dokazov o ranljivih osebah⁹ itd.

Pregled nacionalnega pravnega okvira

Zakonodajni okvir, ki ureja materialne in procesne pravice otrok (z intelektualno in psihosocialno oviranostjo), se nanaša na zakonodajo o pravicah žrtev, zakone, povezane z oviranostjo, ter zakone in določbe, ki se osredotočajo na otroke. Zakonodajni in politični okvir, ki je pomemben za ta dokument, vključuje:

Preglednica 1: Nacionalni zakonodajni in politični okvir.

Zakonodaja na področju kazenskega prava
--

⁵ Katja Filipčič, "Nasilje nad odraslimi z motnjo v duševnem razvoju : predavanje na srečanju "Posvet o pravnem in družbenem položaju odraslih z motnjo v duševnem razvoju" v organizaciji Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana, 21. mar. 2019' (2019)

⁶ Katja Filipčič, "Nasilje nad odraslimi z motnjo v duševnem razvoju : predavanje na srečanju "Posvet o pravnem in družbenem položaju odraslih z motnjo v duševnem razvoju" v organizaciji Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana, 21. mar. 2019' (2019)

⁷ Darja Zaviršek, "Nevidno nasilje - normativnost in normalizacija nasilja nad ljudmi z gibalnimi, senzornimi in intelektualnimi ovirami" (2003), Revija za kriminalistiko in kriminologijo - Ljubljana 54, dostopno na: https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/RKK/PDF/2003/01/RKK2003-01_DarjaZavirsek_NevidnoNasilje.pdf

⁸ Dajana Janjatović, "Preprečevanje sekundarne viktimizacije otrok, žrtev nasilja v družini" Doktorska disertacija (2021) Univerza v Ljubljani. Dostopno na: <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=125029>

⁹ Neža Miklič, "Zahtevnost kriminalističnega zbiranja osebnih dokazov o slabotnih osebah" (2019) Criminalistic theory and practice, International Criminalistic Association

<ul style="list-style-type: none"> • Kazenski zakonik (KZ-1) ¹⁰ • Zakon o kazenskem postopku (ZKP) ¹¹ • Zakon o zaščiti prič (ZZPrič) ¹² • Zakon o odškodnini žrtvam kaznivih dejanj (ZOZKD) ¹³ • Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1) ¹⁴ • Zakon o pravni pomoči (ZBPP) ¹⁵
Zakonodaja, ki se nanaša izključno na otroke
<ul style="list-style-type: none"> • Zaščita otrok v kazenskem postopku in njihova celostna obravnava po Zakonu o dijaškem domu (ZZOKPOHO) • Zakon o namestitvi otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1)
Družinska zakonodaja
<ul style="list-style-type: none"> • Družinska koda (DZ) ¹⁶ • Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND) ¹⁷
Zakonodaja, povezana z invalidnostjo
<ul style="list-style-type: none"> • Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI) • Zakon o socialni pomoči (ZSV) ¹⁸ • Zakon o duševnem zdravju (ZDZdr) ¹⁹
Drugo
<ul style="list-style-type: none"> • Zakon o varuhu človekovih pravic (ZVarCP)

Glavna zakona, ki zagotavljata pravice žrtev, sta **Kazenski zakonik (KZ)** in **Zakon o kazenskem postopku (ZKP)**. Slednji določa postopkovna pravila, ki zagotavljajo, da nobena nedolžna oseba ni obsojena za kaznivo dejanje in da se kazenske sankcije storilcem kaznivih dejanj izrekajo v skladu z zakonom in na podlagi ustreznega postopka. Pri prenosu ustreznih direktiv EU v slovenski pravni red sta bila KZ in ZKP pomembno spremenjena. Poleg tega je **Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND)** pomemben, ko gre za sodelovanje in zaščito otrok v kazenskih postopkih. Zakon posebej opredeljuje pojem nasilja v družini ter vlogo in naloge državnih organov, nosilcev javnih pooblastil in drugih, ki se ukvarjajo z nasiljem v družini, določa pa tudi ukrepe za zaščito žrtev nasilja v družini.

Poleg KZ, ZKP in ZPND je pomemben zakon, ki se nanaša na potek kazenskega postopka in otroke, tudi **Zakon o varstvu otrok v kazenskem postopku in njihovi celostni obravnavi v dijaškem domu (ZZOKPOHO)**. Cilj zakona, ki je začel veljati aprila 2021, je bil vzpostaviti otroško hišo tipa Barnahus, v kateri bi bil postopek prilagojen otrokovim pravicam in potrebam. Z ustanovitvijo takšne institucije je bil v slovenskem kazenskem pravu narejen pomemben korak k temu, da se otrokom

žrtvam, pričam in v nekaterih primerih tudi mladoletnim obdolžencem zagotovi zaslišanje v okolju, ki jim omogoča polno sodelovanje v kazenskem postopku ob čim manjši stopnji stiske. Zakon ne omenja otrok s posebnimi potrebami, vendar jih vključuje. Določbe navedenih temeljnih zakonov na področju kazenskega prava so podrobneje analizirane v ustreznih oddelkih v nadaljevanju.

Drugi zakoni se nanašajo na področje kazenskega prava v Sloveniji in so v prispevku omenjeni, kadar in če je to potrebno (Zakon o zaščiti prič (ZZPrič), Zakon o odškodnini žrtvam kaznivih dejanj (ZOZKD), Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1) in Zakon o pravni pomoči (ZBPP)).

Kar zadeva invalidnost, je krovni zakon na tem področju **Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI)**. Zakon spodbuja in uveljavlja enake možnosti za invalide ter načela nediskriminacije. Zakon se ne osredotoča posebej na otroke.¹⁰ Poleg tega se **Zakon o duševnem zdravju** nanaša na pravice oseb z intelektualno in psihosocialno oviranostjo, vendar za to raziskavo večinoma ni pomemben, saj se osredotoča na pravice oseb med zdravljenjem na oddelku intenzivne terapije psihiatrične bolnišnice, oskrbo na varovanem oddelku socialno varstvenega zavoda in nadzorovano oskrbo. Zakon določa tudi sistem zdravstvenega in socialnega varstva na področju duševnega zdravja ter izvajalce teh storitev.¹¹

Žrtve kaznivih dejanj so lahko upravičene do brezplačne podpore v okviru storitev socialne pomoči, določenih v **Zakonu o socialni pomoči (ZSV)**. To vključuje strokovno podporo in svetovanje s strani pristojnega centra za socialno delo.¹² Drugi zgoraj naštetih civilnopravni zakoni in zakoni drugih pravnih področij so omenjeni in predstavljeni v celotnem dokumentu, kadar je to relevantno (Družinski zakonik (DZ), Zakon o varuhu človekovih pravic (ZVarCP)).

Razumevanje invalidnosti v slovenskem pravnem prostoru

Za razumevanje položaja otrok invalidov v slovenskem kazenskem pravu, njihove participacije in pravic do varstva je treba pojasniti tudi, kako je invalidnost pojmovana in razumljena v slovenskem pravnem okviru.

¹⁰ Zakon, ki se osredotoča na otroke s posebnimi potrebami, je Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1), vendar se nanaša izključno na izobraževanje in vzgojo otrok, ne pa na njihove pravice v sodnih postopkih ali varstvo, zato za to raziskavo ni pomemben.

¹¹ Postopki pred sodiščem na podlagi Zakona o duševnem zdravju vključujejo postopke za prisilni sprejem v enote intenzivne nege, na varovani oddelki socialnega zavoda ali za zdravljenje pod nadzorom na podlagi sodne odredbe.

¹²The Republic of Slovenia Supreme Court (2023), *Information for the injured party*. <https://nasodiscu.si/uploads/cf7a1d43b4bb307ae7b08f883d6a3227/cf7a1d43b4bb307ae7b08f883d6a3227-original.pdf>

ZIMI kot temeljni zakon na področju invalidnosti v Sloveniji vsebuje avtoritativno opredelitev invalidov. Opredeljuje jih kot osebe z

"dolgotrajne telesne, duševne ali senzorične okvare in/ali motnje v duševnem razvoju, ki lahko zaradi medsebojnega delovanja z različnimi ovirami ovirajo njihovo polno in učinkovito sodelovanje v družbi na enaki podlagi kot pri drugih."¹³

Slovenski pravni slovar opredeljuje pojem "invalid" kot:

"oseba, ki ima trajno prirojeno ali pridobljeno telesno ali duševno prizadetost, ki je ni mogoče odpraviti z medicinsko rehabilitacijo, in je delno ali v celoti nesposobna za izobraževanje, delo ali samostojno življenje ter ji je zato priznan poseben pravni status"¹⁴

Slednje je primer razumevanja invalidnosti na podlagi medicinskega modela. Medicinski model v središče razumevanja posameznika postavlja medicinsko diagnozo in ne posameznika. Osredotoča se na njegovo invalidnost, poškodbe in omejitve ter na invalidnost gleda kot na oviro, ki osebi preprečuje izpolnjevanje določenih vlog. Po drugi strani pa opredelitev ZIMI priznava potrebo po razumevanju invalidnosti skozi prizmo družbe in ovir, ki jih ta predstavlja zaradi svoje nedostopnosti.

V slovenskem (kazenskem) pravosodju se uporablja še več drugih pojmov, ki označujejo ali vključujejo invalidnost: "Poleg tega je pojem invalidnosti pogosto povezan z ranljivostjo. V skladu s členom 172 KZ je "ranljiva oseba" ("slabotna oseba") oseba z

"duševna bolezen, začasna duševna motnja, huda duševna zaostalost, slabotnost ali katero koli drugo stanje, zaradi katerega se ta oseba ni sposobna upreti". .¹⁵

Vendar pojem "ranljivosti" ne velja samo za invalide, saj so lahko tudi druge osebe v položaju, ko se ne morejo upreti. Tako pojem vključuje tudi osebe, ki so na primer zaužile zdravilo za posilstvo, alkohol ali prepovedano drogo in se v danem trenutku niso bile sposobne braniti.²⁶¹⁶ Pojem "ranljiva oseba" je torej treba razlagati široko. Pomembno je tudi opozoriti, da se izraz nanaša samo na odrasle osebe. Izraza "ranljiva oseba" in "ranljivost" se uporabljata tako v ZKP kot v KZ.¹⁷

¹³ Člen 3, ZIMI

¹⁴ <https://isifr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/slovarji/pravni/iskalnik?iztocnica=invalid>

¹⁵ 172. člen KZ, 1. odstavek v povezavi z 2. odstavkom člena

¹⁶ Neža Miklič, "Zahtevnost kriminalističnega zbiranja osebnih dokazov o slabotnih osebah" (2019) Criminalistic theory and practice, International Criminalistic Association

¹⁷ Zanimivo je, da medtem ko je bil v prevodu KZ v angleščino izraz "vulnerable" preveden iz slovenske besede "slabotna oseba" (dobesedno označuje "oslabljeno osebo"), je bil izraz v angleškem ZKP preveden iz "ranljivost" (dobesedno pomeni "ranljivost"). Čeprav torej angleški različici KZ in ZKP

Na področju izobraževanja se v Zakonu o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1) za označevanje posebnih izobraževalnih potreb otrok in mladoletnikov uporablja izraz "otroci s posebnimi potrebami". Vendar se zdi, da slovenska kazenska zakonodaja ne omenja mladoletnikov s posebnimi potrebami, zato preplet ni izrecno priznan. Vendar pa je na presečišču mogoče sklepati, kot je prikazano v celotnem dokumentu.

Način poimenovanja invalida je lahko odvisen tudi od konteksta primera, njegove invalidnosti in ovir, s katerimi se sooča (npr. "delovni invalid" ali "z delom povezana invalidnost"). Vsi tako navedeni izrazi so se v praksi uporabljali glede na okoliščine primera in zadevno zadevo. Vendar se zdi, da se doslej še noben primer ni nanašal na opredelitev pojma "invalidnost" v slovenskem kazenskem pravu. Poleg tega se glede na uradni iskalnik sodne prakse (sodnapraksa.si) zdi, da se sodbe višjih sodišč in vrhovnega sodišča ne sklicujejo na ZIMI in njegovo ključno opredelitev invalidnosti na področju kazenskega prava.

V naslednjih poglavjih najprej predstavljamo cilje in naloge študije ter metodologijo (poglavje 2). Nato opravimo zakonodajni pregled in analiziramo zgoraj navedene akte skupaj z mednarodnim okvirom. Ugotovitve dokumentacijske raziskave o sodelovanju in zaščiti otrok žrtev v kazenskih postopkih dopolnjujejo izkušnje iz prakse, pridobljene z več polstrukturiranimi intervjuji (poglavja 3, 5 in 6). Poseben poudarek je namenjen tudi uporabi informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT) in umetne inteligence (UI) v slovenskem (kazenskem) pravosodju z vidika sodelovanja in zaščite otrok. Članek se zaključi s sintezo rezultatov raziskave in predlogi, kako omogočiti, izboljšati in spodbujati dostop do pravnega varstva za otroke z motnjami v duševnem razvoju in/ali psihosocialnimi motnjami v Sloveniji.

bot uporabljali izraz "vulnerability", se izrazi, uporabljeni v slovenskem, izvornem zakonu, med KZ in ZKP razlikujejo.

02

CILJI IN
METODOLOGIJA

Cilji raziskave so naslednji:

- pravna in politična analiza sedanjega okvira za zaščito pravic otrok žrtev, zlasti otrok z intelektualno in/ali psihosocialno oviranostjo, v kazenskih postopkih.
- pravna in politična analiza sedanjega sistema zaščite otrok, ki je na voljo zlasti otrokom žrtvam z intelektualno in/ali psihosocialno oviranostjo, v kazenskih postopkih.
- analiza položaja otrok žrtev v kazenskih postopkih v praksi (prilagoditev za zaščito in podporo otrok žrtev glede na invalidnost, starost in spol).
- opredelitev načinov, kako bi lahko izboljšali kazenske postopke v Sloveniji za otroke žrtve, zlasti tiste z intelektualno in/ali psihosocialno oviranostjo, da bi zagotovili njihovo polno sodelovanje in zaščito.

Splošni cilj raziskovalne naloge je oblikovati priporočila za strokovnjake s področja kazenskega pravosodja in institucije, ki delajo z otroki žrtvami. Raziskovalni dokument predstavlja podlago za druge korake v projektu LINK.

Za doseg ciljev in nalog raziskave je združena analiza zakonodaje, politike in literature z manjšo empirično študijo. Pismo dopolnjuje ugotovitve oziroma vrzeli v znanju, ki so bile ugotovljene s pomočjo dokumentacijske raziskave z uporabo polstrukturiranih intervjujev.

Dokumentarna raziskava vključuje identifikacijo in analizo ustreznih zakonodajnih in političnih dokumentov v zvezi s sistemom zagotavljanja razumnih in procesnih prilagoditev v kazenskopravnem sistemu za otroke žrtve z intelektualno in psihosocialno oviranostjo. V zvezi s tem so v dokumentu najprej analizirani akti, navedeni v uvodu, ter ustrezna regionalna in mednarodna zakonodaja in politike (npr. direktiva o pravicah otrok, Konvencija o pravicah invalidov). Poleg tega raziskava preučuje literaturo, ki je na to temo nastala v zadnjih letih v kontekstu Slovenije.

Poleg tega je bilo za namen raziskave opravljenih pet spletnih polstrukturiranih intervjujev in ena osebna fokusna skupina, ki so jo sestavljali trije udeleženci. Fokusna skupina se je nanašala na delovanje hiše za otroke (projekt Barnahus), zato so se je udeležili direktor hiše, notranji pravnik in predstavnik ministrstva za pravosodje, ki je sodeloval pri njihovem delu. Intervjuji so bili opravljeni z osebami s področja socialnega dela, policije in zagovorništva. Natančneje, opravili smo intervjuje z dvema socialnima delavkama, kriminalistom, zagovornikom otrok (notranja organizacijska enota pri varuhu človekovih pravic) in enim logopedom. Poleg tega smo z vprašalniki poizvedovali pri javnih ustanovah, da bi pridobili dodatne informacije o njihovem delu. Odgovore (v pisni obliki) smo prejeli od naslednjih institucij: Služba za podporo žrtvam pri Okrožnem sodišču v Ljubljani, Služba za upravljanje projektov pri Vrhovnem sodišču Republike Slovenije, in Uprava kriminalistične policije pri Generalni policijski upravi ("Uprava kriminalistične policije" na Generalni policijski upravi). Vse osebe in institucije, s katerimi so se posvetovali, imajo izkušnje z delom z invalidi, vključno z otroki z motnjami v duševnem razvoju in/ali psihosocialnimi motnjami, čeprav v različnem obsegu. Do danes ni bil opravljen noben razgovor z otroki z intelektualno

in/ali psihosocialno oviranostjo, saj med projektom ni bil identificiran noben otrok z intelektualno in/ali psihosocialno oviranostjo, ki bi bil vključen v kazenski postopek, oziroma ni bilo dano soglasje za razgovor. Več informacij o profilih oseb in institucij (npr. spol, starostni razpon) je na voljo v preglednici v Prilogi 1.

Empirična raziskava (intervjuji, fokusna skupina in poizvedovanje z vprašalniki) je bila izvedena med decembrom 2023 in februarjem 2024. Podatki so bili analizirani z uporabo vsebinske analize. V poglavjih 3, 4 in 5 je predstavljena kombinacija glavnih ugotovitev kabinete in empirične raziskave. V naslednjem poglavju začnemo z orisom pravnega in političnega okvira v zvezi s položajem otrok žrtev v kazenskih postopkih.

03

ZAKONODAJNI IN
POLITIČNI OKVIR ZA
PODPORO,
DOSTOPNOST IN
MULTIDISCIPLINARNO
SODELOVANJE

V tem poglavju predstavljamo glavne ugotovitve zakonodajnih pregledov in pregledov politik ter literature. Čeprav je poglavje večinoma predmet dokumentacijske raziskave, so bile nekatere ugotovitve dopolnjene z informacijami, pridobljenimi z empirično raziskavo na podlagi intervjujev, fokusne skupine in vprašalnikov. V prvem delu je predstavljen mednarodni okvir glede položaja otrok žrtev, drugi del pa se osredotoča na nacionalni kontekst.

01 International framework for children with disabilities victims of crime in criminal proceedings

Direktiva 2012/29/EU o določitvi minimalnih standardov na področju pravic, podpore in zaščite žrtev kaznivih dejanj (Direktiva o pravicah žrtev) je bila leta 2019 prenesena v nacionalno zakonodajo in je spremenila več zakonov in pravnih dokumentov s področja kazenskega pravosodja v Sloveniji, predvsem Zakon o kazenskem postopku (ZKP). Slovenija do novembra 2015, ko je bil rok, do katerega so morale države članice prenesti direktivo, ni dosegla večjega napredka glede prenosa direktive, o čemer je poročal tudi Raziskovalni center Evropskega parlamenta.¹⁸ Po uradnem obvestilu, ki ga je Evropska komisija Sloveniji poslala z obrazloženim mnenjem leta 2018, je Državni zbor Republike Slovenije spremenil ZKP in implementiral večino pravic žrtev, ki jih je zagotavljala dolgo zamujena direktiva (prenos je tako zamujal štiri leta). Preglednica, ki prikazuje prenos nekaterih temeljnih postopkovnih členov direktive, je na voljo v Prilogi 2.

Poleg tega naj bi bila **Direktiva 2011/93/EU o boju proti spolni zlorabi in spolnemu izkoriščanju otrok ter otroški pornografiji** v celoti prenesena v slovenski pravni red v roku, ki je bil uradno določen za prenos v zakonodajo.¹⁹ Vendar je Slovenija tako leta 2019 kot leta 2023 prejela uradna obvestila Evropske komisije, ki določajo nepravilno izvajanje direktive v slovenskem pravu.²⁰ Postopek za ugotavljanje kršitev, ki vključuje dve uradni obvestili, je še vedno aktiven.²¹

Za popolno izvajanje Direktive 2011/93/EU mora Slovenija razširiti pomen "zlorabe položaja" v 174. členu Kazenskega zakonika z "zlorabo vpliva na otroka" iz točke (i) petega odstavka 3. člena Direktive. V zvezi s četrnim in petim odstavkom 17. člena mora Slovenija zagotoviti, da pristojnost za našeta kazniva dejanja, storjena v tujini, ni odvisna od dvojne kaznivosti niti od obvestila žrtve (zahteve za pregon), če je to

¹⁸ Evropska parlamentarna raziskovalna služba, Ocena izvajanja Direktive 2012/29/EU o pravicah žrtev (december 2017).

<[www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/611022/EPRS_STU\(2017\)611022_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/611022/EPRS_STU(2017)611022_EN.pdf)>, dostopno 5. oktobra 2021.

¹⁹ <http://pisrs.si/Pis.web/porocilo?zjavaEu?celex=32011L0093>

²⁰ INFR(2019)2239

²¹ https://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/infringements-proceedings/infringement_decisions/

potrebno v državi, kjer je bilo kaznivo dejanje storjeno. V zvezi z 22. členom o preventivnih intervencijskih programih ali ukrepih Slovenija še nima posebnih projektov, ki bi se nanašali samo na osebe, ki se bojijo, da bodo storile zadevna kazniva dejanja. In končno, v zvezi s členom 24 mora Slovenija zagotoviti, da se osebam, pridržanim v kazenskem postopku, tako odraslim kot mladoletnikom, zagotovi psihološka pomoč.

Slovenija je h **Konvenciji o otrokovih pravicah pristopila** julija 1992 in avgusta 2004 ratificirala **Izbirni protokol h Konvenciji o udeležbi otrok v oboroženih spopadih ter o prodaji otrok, otroški prostituciji in otroški pornografiji**, leta 2018 pa še **Izbirni protokol h Konvenciji o otrokovih pravicah o postopku sporočanja**. Zadnje poročilo o izvajanju konvencije o otrokovih pravicah in izbirnih protokolov je iz leta 2021, ko sta bili skupaj izdani 5. in 6. periodično poročilo. Vendar sklepne ugotovitve Odbora za KOP o skupnem poročilu še niso na voljo - na voljo so le tiste iz leta 2013. Odbor je leta 2013 državi priporočil, naj zagotovi, da se otrokovo mnenje *dejansko* sliši v sodnih postopkih in tudi v postopkih pred centri za socialno delo. V ta namen bi morala država pogodbenica zagotoviti možnosti, da se v sodnih postopkih slišijo stališča otrok, med drugim z razširitvijo sistema otrokovega zagovornika, in zagotoviti, da sodišča ustrezno upoštevajo stališča zadevnih otrok.²² V odgovor je država v svojem poročilu 2021 pojasnila različne načine, kako je bil dosežen napredek v zvezi s tem.²³ Napredek je vključeval opredelitev pojma otrokovega zagovornika v zakonu s spremembo Zakona o varuhu človekovih pravic ZVarCP leta 2017, upoštevanje načela otrokove koristi v vseh postopkih pred sodišči in centri za socialno delo (CSD), priporočila Mednarodne mreže za otrokove pravice (CRIN), vzpostavitev otrokom prijaznih in varnih sob, spremembe ZKP zaradi prenosa Direktive o pravicah žrtev (krepitev procesnega položaja oškodovancev, imenovanje zastopnika otrok - žrtev kaznivega dejanja, posebna pravila glede zaslišanja otrok) ter ustanovitev Hiše otrok.²⁴ Poročilo v senci za to obdobje poročanja še ni na voljo.

Julija 1992 je Slovenija podpisala tudi **Konvencijo o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (CEDAW)** in maja 2004 ratificirala njen **izbirni protokol**. Zadnji redni pregled je bil predložen leta 2021,²⁵ ter komentiran s sklepnimi ugotovitvami, ki

²² https://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/infringements-proceedings/infringement_decisions/

²³ Kombinirano peto in šesto periodično poročilo Republike Slovenije na podlagi Konvencije o otrokovih pravicah in Poročilo z opisom ukrepov, sprejetih za izvajanje določb izbirnih protokolov; Dostopno na: <https://www.gov.si/en/topics/international-human-rights-law-documents-and-slovenias-reporting/>

²⁴ Kombinirano peto in šesto periodično poročilo Republike Slovenije na podlagi Konvencije o otrokovih pravicah in Poročilo z opisom ukrepov, sprejetih za izvajanje določb izbirnih protokolov; Dostopno na: <https://www.gov.si/en/topics/international-human-rights-law-documents-and-slovenias-reporting/>

²⁵ Odbor za odpravo diskriminacije žensk Sedmo periodično poročilo, ki ga je Slovenija predložila v skladu z 18. členom Konvencije, ki ga je treba predložiti leta 2021; Dostopno na:

jih je Odbor za odpravo diskriminacije žensk izdal leta 2023.²⁶ Odbor ni omenil otrok na področju pravosodja, kar bi bilo pomembno za to raziskavo.

Slovenija je **Konvencijo Združenih narodov o pravicah invalidov** ratificirala leta 2008 brez pridržkov.²⁷ Začetno poročilo o izvajanju Zakona o izenačevanju možnosti invalidov po ratifikaciji Konvencije je bilo sprejeto leta 2010.²⁸ V zvezi z 12. členom (Enako priznavanje pred zakonom) je Odbor ZN za pravice invalidov v sklepnih ugotovitvah opozoril na "diskriminatorne zakonske določbe v Zakonu o nepravdnem postopku in Družinskem zakoniku [Slovenije], ki omogočajo odvzem pravne sposobnosti, vključno s poslovno in procesno sposobnostjo, osebam s psihosocialno in/ali intelektualno oviranostjo".²⁹ Odbor je bil zaskrbljen zaradi dejstva, da država na različnih področjih življenja imenuje skrbnike kot nadomestke in ne kot obliko podpore invalidom. Zaskrbljen je bil tudi zaradi pomanjkanja režima podpornega odločanja, ki bi nadomestil sedanjí režim nadomestnega odločanja. V zvezi s členom 13 (Dostop do pravnega varstva) so v pripombah navedeni naslednji pomisleki:

- "Pomanjkanje informacij o posebnih procesnih, spolno in starostno prilagojenih prilagoditvah za invalide v sodnih postopkih, zlasti za gluhoslepe osebe;
- Pomanjkanje dostopnosti stavb organov kazenskega pregona in sodstva;
- Ovire za dostop do pravnega varstva za osebe s psihosocialnimi in/ali intelektualnimi ovirami, zlasti za osebe, ki živijo v institucijah in/ali jim je odvzeta pravna sposobnost;
- Dejstvo, da država pogodbenica ni oblikovala politik, ki bi invalidom omogočile, da bi bili del pravosodnega sistema kot neposredni ali posredni udeleženci, kot so odvetniki, sodni uradniki ali uslužbenci organov pregona."³⁰

V zvezi s 7. členom (Invalidni otroci) je Odbor izrazil zaskrbljenost zaradi "odsotnosti mehanizmov za zagotavljanje sodelovanja invalidnih otrok v procesih odločanja, ki vplivajo na njihovo življenje, zlasti pomanjkanja mehanizmov za zagotavljanje pravice invalidnih otrok do upoštevanja njihovega mnenja o zadevah, ki se nanašajo nanje in

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW%2FC%2F7&Lang=en

²⁶ Odbor za odpravo diskriminacije žensk, Sklepne ugotovitve o sedmem periodičnem poročilu Slovenije* (2023); Dostopno na:

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW%2FC%2F7&Lang=en

²⁷ https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtsg_no=IV-15&chapter=4&clang=en

²⁸ https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtsg_no=IV-15&chapter=4&clang=en

²⁹ UNCRPD, Končne ugotovitve o začetnem poročilu Slovenije, 2018. Dostopno na:

<https://www.gov.si/en/topics/international-human-rights-law-documents-and-slovenias-reporting/>

³⁰ UNCRPD, Sklepne ugotovitve o začetnem poročilu Slovenije, 2018. Dostopno na:

<https://www.gov.si/en/topics/international-human-rights-law-documents-and-slovenias-reporting/>

njihove družine, vključno z njihovim sodelovanjem v vseh mehanizmih zaščite".³¹ V ta namen je Odbor državi priporočil, naj "sprejme ukrepe za uresničevanje pravice otrok invalidov, da izrazijo svoje mnenje o vseh zadevah, ki jih zadevajo, in jim zagotovi invalidnosti in starosti primerno podporo pri uresničevanju te pravice, tudi v sodnih, upravnih postopkih in postopkih oblikovanja politik".³²

02 Medsektorskost v nacionalnem pravnem okviru

V naslednjem poglavju predstavljamo položaj otrok žrtev v slovenskem kazenskem pravu in podajamo pregled veljavnega pravnega okvira, ki omogoča sodelovanje otrok in odraža pravice, zagotovljene na mednarodni ravni. V nadaljevanju bo raziskovalno delo odražalo prakso na terenu ter opredelilo in predlagalo načine, kako bi lahko otroci v praksi bolje uresničevali svoje pravice. Čeprav je slovenski pravni sistem na papirju morda dovolj odprt, da zagotavlja pravice otrok, se lahko zgodi, da zakonske določbe ne najdejo poti v prakso. Obstajajo možnosti za izboljšave.

Starost in pravice žrtev: omogočanje sodelovanja otrok žrtev v kazenskih postopkih

Glede na starost imajo otroci v kazenskem postopku različne pravice. V nadaljevanju predstavljamo pravice, ki se nanašajo na mladoletnike določene starosti, in tako zagotavljamo kontekst za analizo obsega, v katerem lahko otroci s posebnimi potrebami uveljavljajo te pravice v praksi. Preden se poglobimo v to področje, pa je treba opozoriti na domnevo mladoletnosti, ki je zapisana v 64. členu ZKP. V skladu s tem členom "[č]e starost oškodovanca ni jasna in je verjetno, da je mladoleten, se šteje, da je oškodovanec mladoleten". Člen zagotavlja, da tudi v primeru dvoma za osebe, ki se štejejo za mladoletne, veljajo višji standardi varstva, ki običajno veljajo za mladoletne osebe v primeru dvoma

Kar zadeva referenco, v Sloveniji kazensko odgovarjajo osebe, starejše od 14 let. Osebe, starejše od 18 let, lahko volijo na volitvah in se udeležujejo javnih sodnih obravnav.

- Imenovanje svetovalcev, zagovornikov otrok in drugih podpornih oseb

V kazenskih zadevah v zvezi s kaznivimi dejanji zoper spolno nedotakljivost, kaznivimi dejanji zoper zakonsko zvezo, družino in mladino, kaznivimi dejanji zasužnjevanja in kaznivim dejanjem trgovine z ljudmi "*mora imeti* oškodovanec, ki je mladoletna oseba,

³¹ UNCRPD, Sklepne ugotovitve o začetnem poročilu Slovenije, 2018. Dostopno na: <https://www.gov.si/en/topics/international-human-rights-law-documents-and-slovenias-reporting/>

³² UNCRPD, Sklepne ugotovitve o začetnem poročilu Slovenije, 2018. Dostopno na: <https://www.gov.si/en/topics/international-human-rights-law-documents-and-slovenias-reporting/>

ves čas kazenskega postopka zagovornika, **ki zagotavlja njegove pravice, zlasti glede varstva njegove integritete** med obravnavo pred sodiščem in uveljavljanja denarnih zahtevkov." ³³ Zagovornika mladoletni osebi dodeli sodišče po *uradni dolžnosti*, če ga ta še nima dodeljenega. ³⁴

Od 15. leta starosti se lahko otrok sam odloči za **imenovanje zagovornika, ki ga bo spremljal** v sodnem postopku (brez potrebe po pridobitvi soglasja staršev ali zakonitega zastopnika). ³⁵

Poleg tega je sodelovanje otrok v kazenskih postopkih olajšano tudi tako, da uveljavljajo **pravico do spremstva osebe, ki jo sami izberejo** (zaupna oseba), med predkazenskim in sodnim postopkom.³⁶ Zaupna oseba lahko spremlja žrtev, če je to potrebno zaradi narave in teže kaznivega dejanja, osebnih okoliščin žrtve ali stopnje ogroženosti žrtve. ³⁷ Vendar je, kot je opozoril Janjatović, "[pomanjkljivost] veljavne zakonodaje v tem, da ZKP ne vsebuje jasnih določb, ki bi od preiskovalnega ali razpravljajočega sodnika zahtevale, da preveri *ustreznost* zaupne osebe, ki jo je izbral otrok žrtev," kar je lahko problematično, če njena prisotnost ni v skladu z načelom največje koristi otroka.³⁸ Služba za podporo žrtvam zagotavlja smernice o izbiri zaupne osebe v vabilu za pričo, vendar bi moral biti po mnenju Janjatovića sodnik dolžan preveriti primernost zaupne osebe. Od sprejetja novele ZKP-N je takšna zavrnitev spremstva osebe po lastni izbiri v določenih primerih omogočena.³⁹

- Vlaganje in sprejemanje pravnih dokumentov

V skladu s 54. členom Zakona o kazenskem postopku (ZKP) **lahko predlog za pregon ali zasebno tožbo samostojno vložijo le mladoletniki, starejši od 16 let**, mlajši otroci (in tisti, ki nimajo poslovne sposobnosti) pa ga lahko vložijo prek svojega zakonitega zastopnika. Podobno 64. člen ZKP nalaga, da **lahko mladoletniki, starejši od 16 let, dajejo izjave in opravljajo procesna dejanja**, če so v položaju oškodovanca. Če pa je oškodovanec mlajši otrok (ali oseba brez pravne sposobnosti),

³³ Tretji odstavek 65. člena ZKP

³⁴ Tretji odstavek 65. člena ZKP

³⁵ 25.a člen ZVarCP

³⁶ 4. odstavek 65. člena ZKP

³⁷ <https://www.gov.si/teme/pravice-zrtev-kaznivih-dejanj/>

³⁸ Dajana Janjatović, "Preprečevanje sekundarne viktimizacije otrok, žrtev nasilja v družini" Doktorska disertacija (2021) Univerza v Ljubljani. Dostopno na: <https://repozitorij.uni-lj.si/lzpisGradiva.php?lang=slv&id=125029>

³⁹ npr. peti odstavek 240. člena ZK - "Zaslišanje priče, ki je žrtev s posebno potrebo po zaščiti, se lahko glede na njene osebne okoliščine opravi s pomočjo izvedenca ustrezne stroke, pri čemer je lahko prisotna tudi oseba, ki jo priča sama izbere, *razen če bi bilo to v nasprotju z interesi uspešne izvedbe predkazenskega ali kazenskega postopka ali interesi priče.*"

to namesto njega stori njegov zakoniti zastopnik. Zakoniti zastopniki, svetovalci in nevladne organizacije, ki se ukvarjajo z otroki, jim lahko pomagajo pri vlaganju, prejemanju in razumevanju pravnih dokumentov, vendar njihova vsebina ni prilagojena njihovi stopnji razumevanja (npr. napisana v preprostem jeziku). Poleg tega ni nobenega javnega organa, specializiranega za pomoč otrokom pri interakciji s sodišči ali institucijami na splošno. Običajno je njihov svetovalac tisti, ki otroku tolmači pravne dokumente.

- Zaslišanje oškodovanca in prič

Otroci, starejši od 16 let, so povabljeni kot priče neposredno, medtem ko so mlajši povabljeni prek svojih zakonitih zastopnikov (razen če to ni mogoče zaradi nujnosti ali drugih okoliščin).⁴⁰ Mladolletne osebe, ki so z obdolžencem v tesnih družinskih vezeh in ki zaradi svoje starosti in duševnega razvoja niso sposobne razumeti pomena **svoje pravice, da ne pričajo**, ne smejo biti zaslišane kot priče.⁴¹

Mladolletniki, mlajši od 15 let, običajno uživajo višje standarde zaščite in več procesnih pravic kot starejši. Na primer, 84. člen ZKP določa, da **je treba pričevanja prič, mlajših od 15 let** (ki so bile žrtve kaznivih dejanj iz 65. člena ZKP⁴²), **vedno zabeležiti**. Na odredbo preiskovalnega sodnika se lahko pričevanje posname tudi v drugih primerih. Poleg tega se za osebe, mlajše od 15 let⁴³, in po potrebi druge mladolletne osebe ter oškodovance s posebnimi potrebami po zaščiti na **glavni obravnavi prebere zapisnik njihovega predhodnega zaslišanja**, saj v njihovem primeru neposredno zaslišanje ni dovoljeno.⁴⁴ S snemanjem pričanja in njegovim branjem na glavni obravnavi se lahko olajša sekundarna viktimizacija oškodovanca.

Poleg tega so "osebe, mlajše od 15 let, ki so bile žrtve kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost, zanemarjanja mladolletne osebe in krutega ravnanja ali trgovine z ljudmi, praviloma **zaslišane v tako imenovani varni sobi prek avdio-video povezave**."⁴⁵ Priče se lahko zaslišijo tudi v svojem stanovanju, če se zaradi starosti,

⁴⁰ 2. odstavek 239. člena ZKP

⁴¹ 3. odstavek 236. člena ZKP; Zaslišani so lahko le, če to zahteva obdolženec ali če sodišče oceni, da je to v korist mladolletnika.

⁴² (3) /.../ kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost po XIX. poglavju [ZKP], kazniva dejanja zoper zakonsko zvezo, družino in mladino po XXI. poglavju Kazenskega zakonika, kazniva dejanja zaslužnjevanja po 112. členu in kaznivo dejanje trgovine z ljudmi po 113. členu Kazenskega zakonika

⁴³ (3) kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost iz XIX. poglavja [ZKP], kazniva dejanja zoper zakonsko zvezo, družino in mladino iz XXI. poglavja Kazenskega zakonika, kazniva dejanja zaslužnjevanja iz 112. člena in kaznivo dejanje trgovine z ljudmi iz 113. člena Kazenskega zakonika

⁴⁴ 5. odstavek 331. člena ZKP

⁴⁵ Kombinirano peto in šesto periodično poročilo Republike Slovenije na podlagi Konvencije o otrokovih pravicah in Poročilo z opisom ukrepov, sprejetih za izvajanje določb izbirnih protokolov;

bolezni ali hude telesne okvare ne morejo odzvati vabilu.⁴⁶ Poleg tega v skladu s členom 178(4) **obdolženec ne sme biti prisoten v sobi med zaslišanjem priče, mlajše od 15 let, ki je** oškodovanec katerega koli kaznivega dejanja iz člena 65(3)⁴⁷. Obtoženca se lahko odstrani iz sobe tudi v primeru prič, starejših od 15 let, če ni verjetno, da bodo med postopkom povedale resnico, ali če ne želijo pričati.⁴⁸ Poleg tega lahko senat, kadar gre za mladoletnike, iz obravnave izključi javnost⁴⁹ ali pa oškodovanca odstrani iz sodne dvorane takoj, ko njegova prisotnost ni več potrebna.⁵⁰ Med zaslišanjem priče, mlajše od 15 let, so lahko v dvorani prisotne druge osebe, če bi to zaščitilo integriteto prič.⁵¹

Čeprav za priče, mlajše od 15 let, velja višja stopnja procesnega varstva, zakon po potrebi običajno določa podobne zaščitne ukrepe in procesne pravice tudi za otroke, starejše od 15 let.⁵²

Med sodnimi obravnavami je pooblaščenec za zaslihanje odgovoren za varstvo otrokovih pravic.⁵³

Čeprav imajo otroci na papirju navedene pravice, se obseg, v katerem jih lahko uživajo v praksi, razlikuje. Tako uživanje pravice ni odvisno le od otrokove starosti ali pravnega okvira, temveč tudi od dejanskih možnosti za uveljavljanje teh pravic v praksi. Da bi otroci s posebnimi potrebami to lahko počeli, so morda potrebne določene prilagoditve in prilagoditve pravnih postopkov. To velja zlasti za otroke z intelektualno ali psihosocialno oviranostjo, ki se soočajo z dodatnimi ovirami pri dostopu do pravnega varstva v kazenskem kontekstu.

Dostopno na: <https://www.gov.si/en/topics/international-human-rights-law-documents-and-slovenias-reporting/>

⁴⁶ 239. člen ZKP

⁴⁷ (3) /.../ kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost po XIX. poglavju [ZKP], kazniva dejanja zoper zakonsko zvezo, družino in mladino po XXI. poglavju Kazenskega zakonika, kazniva dejanja zaslužnevanja po 112. členu in kaznivo dejanje trgovine z ljudmi po 113. členu Kazenskega zakonika

⁴⁸ Člen 178(4), drugi stavek.

⁴⁹ 3. odstavek 331. člena ZKP

⁵⁰ 4. odstavek 331. člena ZKP

⁵¹ 4. odstavek 178. člena ZKP

⁵² Na primer peti odstavek 331. člena, četrti odstavek 178. člena ali 84. člen ZKP.

⁵³ Kombinirano peto in šesto periodično poročilo Republike Slovenije na podlagi Konvencije o otrokovih pravicah in Poročilo z opisom ukrepov, sprejetih za izvajanje določb izbirnih protokolov; Dostopno na: <https://www.gov.si/en/topics/international-human-rights-law-documents-and-slovenias-reporting/>

Presečišče invalidnosti in kaznivih dejanj: položaj otrok invalidov žrtev v Sloveniji

Zaviršek je leta 2003 na podlagi pregleda mednarodnih viktimoloških študij ugotovil, da so otroci s posebnimi potrebami dvakrat pogosteje žrtve spolnih kaznivih dejanj kot otroci brez posebnih potreb.⁵⁴ Poleg tega so dekleta z intelektualno in/ali psihosocialno oviranostjo še pogosteje žrtve spolnih napadov.⁵⁵ Na splošno so invalidi pogosteje izpostavljeni nasilju kot splošno prebivalstvo. Poleg tega, da ga doživljajo, se pojavlja še ena težava, in sicer pomanjkanje prijav. Zaradi tega so takšna kazniva dejanja zoper najranljivejše še bolj nevidna. Zaradi zelo nizke stopnje prijavljanja s strani žrtev invalidov ali s strani njihovega socialnega okolja (npr. družine, prijateljev, skrbnikov) Miklič to presečišče med invalidnostjo in kriminaliteto opisuje kot "temno polje kriminalitete" - zlasti zaradi pomanjkanja prijav.⁵⁶

Miklič trdi, da se prijavljanje in začetek kazenskih postopkov pojavljata zaradi več dejavnikov, zlasti zaradi posebnega položaja ranljivih oseb, *med drugim* invalidov, v družbi. Ena največjih ovir pri prijavljanju kaznivih dejanj je splošno dojetje invalidov kot drugačnih ali deviantnih ljudi, ki ne morejo prijaviti ali celo doživeti nasilja. Invalidi so pogosto obravnavani kot subjekti medicinskega diskurza in so razumljeni kot družbeno, zasebno ali družinsko "breme", kot "večni otroci".⁵⁷ Poleg tega se jih lahko dojema kot nasilne, čustveno neobremenjene ali z deviantno spolnostjo (aseksualne ali z izrazito spolnostjo).⁵⁸ Po mnenju Zavirška se nasilje nad najranljivejšimi osebami pogosto srečuje z večjo neodzivnostjo socialnih in pravosodnih organov ter širše javnosti.⁵⁹ Zaviršek je na primer opozoril, da bo policija ob prijavi nasilja nad ranljivo osebo to bolj verjetno opredelila kot "nesrečo" in ne kot kaznivo dejanje. Zato je treba za kakovostno in učinkovito preiskavo, ugotavlja Miklič, v imenu preiskovalcev upoštevati in razumeti družbeni status in položaj ranljive osebe.⁶⁰ Zavedanje celotnega

⁵⁴ Darja Zaviršek, "Nevidno nasilje - normativnost in normalizacija nasilja nad ljudmi z gibalnimi, senzornimi in intelektualnimi ovirami" (2003), Revija za kriminalistiko in kriminologijo - Ljubljana 54, dostopno na: https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/RKK/PDF/2003/01/RKK2003-01_DarjaZavirsek_NevidnoNasilje.pdf

⁵⁵ Darja Zaviršek, "Nevidno nasilje - normativnost in normalizacija nasilja nad ljudmi z gibalnimi, senzornimi in intelektualnimi ovirami" (2003), Revija za kriminalistiko in kriminologijo - Ljubljana 54, dostopno na: https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/RKK/PDF/2003/01/RKK2003-01_DarjaZavirsek_NevidnoNasilje.pdf

⁵⁶ Neža Miklič, "Zahtevnost kriminalističnega zbiranja osebnih dokazov o slabotnih osebah" (2019) Criminalistic theory and practice, International Criminalistic Association

⁵⁷ Neža Miklič, "Zahtevnost kriminalističnega zbiranja osebnih dokazov o slabotnih osebah" (2019) Criminalistic theory and practice, International Criminalistic Association

⁵⁸ Neža Miklič, "Zahtevnost kriminalističnega zbiranja osebnih dokazov o slabotnih osebah" (2019) Criminalistic theory and practice, International Criminalistic Association

⁵⁹ Darja Zaviršek, "Hendikep kot kulturna travma: Historizacija podob, teles in vsakdanjih praks prizadetih ljudi" (2000)

⁶⁰ Neža Miklič, "Zahtevnost kriminalističnega zbiranja osebnih dokazov o slabotnih osebah" (2019) Criminalistic theory and practice, International Criminalistic Association

konteksta in lastnih predsodkov do invalidnih oseb je ključno za kakovostno izvedbo preiskave kaznivega dejanja od samega začetka.

Da bi zagotovili kakovostno preiskavo in pošteno obravnavo žrtev v predkazenskem in sodnem postopku, je treba že na samem začetku opraviti kakovostno individualno oceno. Hkrati je treba žrtve (invalidne) in njihovo socialno okolje seznaniti s pomenom prijave kaznivih dejanj ustreznim organom.

03 Nacionalni okvir za zagotavljanje informacij, postopkovnih prilagoditev in podpore otrokom s posebnimi potrebami, ki so žrtve kaznivih dejanj

V predkazenskem in sodnem postopku lahko z žrtvami kaznivih dejanj pridejo v stik naslednje institucije: Policija, tožilstvo, centri za socialno delo, sodišča, služba za podporo žrtvam in hiša za otroke (projekt Barnahus). Otroke žrtve lahko med postopkom spremljajo naslednje osebe: odvetnik, otrokov zagovornik (enota varuha človekovih pravic) in nevladne organizacije (NVO). V naslednjih odstavkih predstavljamo vlogo naštetih organov pri zaščiti žrtev ter omogočanju njihove udeležbe v kazenskih postopkih.

04 Individualna ocena

Položaj žrtve v predkazenskem in sodnem postopku večkrat ocenjuje več akterjev. Individualno ocenjevanje oškodovanca (*individualna ocena*) je predpisano v 143.č členu ZKP. V skladu z navedenim členom so pristojni organi dolžni opraviti individualno oceno ob vsaki vložitvi kazenske ovadbe. Vendar se lahko ocena prilagodi teži kaznivega dejanja in stopnji očitne škode, ki jo je utrpel oškodovanec.⁶¹ Z individualno oceno organi ugotovijo, ali obstaja posebna potreba po zaščiti oškodovanca, tako da ocenijo izpostavljenost oškodovanca sekundarni in ponavljajoči se viktimizaciji, ustrahovanju in maščevanju.⁶² V skladu s 144. členom ZKP je oškodovanec s posebno potrebo po zaščiti

"oškodovanec, čigar osebna ali premoženjska pravica je bila s kaznivim dejanjem bistveno kršena, ki pa zaradi svojih osebnih lastnosti ali ranljivosti potrebuje posebno varstvo zaradi narave, teže ali okoliščin kaznivega dejanja ali ravnanja obdolženca ali oškodovanca v predkazenskem ali

⁶¹ Neža Miklič, "Zahtevnost kriminalističnega zbiranja osebnih dokazov o slabotnih osebah" (2019) *Criminalistic theory and practice*, International Criminalistic Association

⁶² člen 143č(1), ZKP

kazenskem postopku in zunaj njega, da se zaščiti njegova osebna integriteta pri posameznih dejanjih v predkazenskem in kazenskem postopku".

Na podlagi tega je mogoče razlagati, da se lahko tudi za invalide vedno šteje, da imajo posebno potrebo po zaščiti (zaradi svojih osebnih značilnosti ali ranljivosti). Iz opredelitve tudi izhaja, da pristojni organ ugotavlja, ali obstaja posebna potreba po zaščiti v predkazenskem postopku, tako da preuči osebne značilnosti oškodovanca, naravo, težo in okoliščine kaznivega dejanja, ravnanje obdolženca in oškodovanca.⁶³ Za mladoletnike se vedno šteje, da imajo posebno potrebo po zaščiti.⁶⁴

V skladu z zakonom se posebej upoštevajo starost in morebitna invalidnost oškodovanca ter okoliščine kaznivih dejanj, storjenih zaradi predsodkov, diskriminacije, izkoriščanja ali sovraštva, kaznivih dejanj z elementi nasilja ali kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost ter kaznivih dejanj z elementi terorizma, trgovine z ljudmi in kaznivih dejanj, storjenih v okviru hudodelske združbe.⁶⁵ Invalidnost in starost imata torej pomembno vlogo pri odločanju o obstoju posebne potrebe po zaščiti. Če se ugotovi, da ima oškodovanec posebno potrebo po zaščiti, se lahko uporabijo nekateri ukrepi, če so izpolnjeni drugi pravni pogoji zakona.⁶⁶

Ukrepi vključujejo naslednje:

- Preiskovalni sodnik lahko odredi, da **se preiskovalno dejanje snema z** ustrežno tehnično opremo za avdio ali avdiovizualno snemanje /.../ Preiskovalni sodnik o tem vnaprej obvesti osebo, ki jo je treba zaslišati⁶⁷
- Informacije, ki jih zagotovi žrtev nekaterih kaznivih dejanj⁶⁸, **zbira ista oseba, na željo žrtve pa oseba istega spola**. Določbe tega člena se ne uporabljajo, če zbiranja informacij ni mogoče odložiti ali če takšno zbiranje preprečujejo začasni razlogi organizacijske narave.⁶⁹

⁶³ člen 143č(2), ZKP

⁶⁴ člen 143č(3), ZKP

⁶⁵ člen 143č(2), ZKP

⁶⁶ četrti odstavek 143.č člena ZKP; izvajajo se lahko ukrepi iz prvega odstavka 84. člena ZKP, 148.b člena ZKP, petega in šestega odstavka 240. člena ZKP, prvega in četrtega odstavka 240.a člena ZKP, prvega odstavka 244.a člena ZKP in 295. člena ZKP.

⁶⁷ člen 84(1), ZKP

⁶⁸ kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost, kaznivo dejanje nasilja v družini iz 191. člena kazenskega zakonika, druga kazniva dejanja z elementi nasilja, storjena proti sočloveku, ali kaznivo dejanje, storjeno proti žrtvi zaradi njenega spola

⁶⁹ člen 148b, ZKP

- zaslišanje priče, ki je žrtev s posebno potrebo po zaščiti, se lahko izvede s **pomočjo strokovnjaka ustrezne stroke**, odvisno od njenih osebnih okoliščin, pri čemer je lahko prisotna tudi oseba, ki jo priča sama izbere, razen če bi bilo to v nasprotju z interesi uspešne izvedbe predkazenskega ali kazenskega postopka ali interesi priče⁷⁰
 - Zaslišanje mladoletne osebe, zlasti če je ta oseba utrpela škodo zaradi zadevnega kaznivega dejanja, je treba **izvesti s posebno skrbnostjo, da se preprečijo morebitne škodljive posledice za njeno duševno stanje**; po potrebi se zaslišanje mladoletne osebe izvede s **pomočjo pedagoga ali drugega strokovnjaka** ⁷¹
 - zaslišanje priče, ki je žrtev s posebno potrebo po zaščiti, se lahko izvede v **posebej prilagojenih prostorih**, odvisno od njenih osebnih okoliščin⁷²
 - Če bi **razkritje določenih osebnih podatkov** ali celotne identitete določene priče pomenilo resno grožnjo,⁷³ lahko sodišče odredi enega ali več naslednjih ukrepov za zaščito priče ali njenega bližnjega sorodnika:
 - odstranitev vseh ali določenih podatkov iz kazenskega spisa; ⁷⁴
 - označitev vseh ali nekaterih podatkov kot podatkov, ki zaradi interesov postopka niso dostopni javnosti;
 - izdajo odredbe obdolžencu, njegovemu zagovorniku, oškodovancu ali njegovim pravnim zastopnikom in svetovalcem, da morajo določena dejstva ali podatke ohraniti v tajnosti;
 - dodelitev psevdonima priči;
 - zaslišanje priče s pomočjo tehnične opreme (zaščitni zaslon, naprava za spreminjanje zvoka, prenos zvoka iz ločenih prostorov in druga podobna tehnična zaščitna sredstva).⁷⁵
 - **prikrivanje identitete priče** pred obdolžencem in njegovim zagovornikom v celoti, če so izpolnjeni določeni pogoji (anonimna priča).⁷⁶

⁷⁰ peti odstavek 240. člena ZKP

⁷¹ 4. odstavek 240. člena ZKP

⁷² 4. odstavek 240. člena ZKP

⁷³ resna nevarnost za njegovo življenje ali telo, življenje ali telo njegovega bližnjega sorodnika (1. do 3. točka prvega odstavka 236. člena ZKP) ali oseb, ki jih priča predlaga v skladu z določbami zakona iz tretjega odstavka 141.a člena tega zakona

⁷⁴ 3. odstavek 240. člena ZKP

⁷⁵ člen 240a(1) ZKP

⁷⁶ 4. odstavek 240.a člena ZKP

- **Zaslišanje obdolženca ali priče se lahko izvede tudi z uporabo sodobnih tehničnih naprav za prenos slike in zvoka (videokonferenca),⁷⁷ ob izpolnjevanju določenih pogojev⁷⁸**
- Od začetka seje do zaključka glavne obravnave lahko senat po uradni dolžnosti ali na predlog strank kadar koli, vendar vedno po zaslišanju strank, **izključi javnost iz celotnega sojenja ali njegovega dela**, če je to potrebno zaradi varovanja tajnosti, vzdrževanja javnega reda in miru ter morale, varstva osebnega ali družinskega življenja obdolženca, oškodovanca ali priče ali interesov mladoletnika ali če bi po mnenju senata javno sojenje škodovalo interesom pravosodja.⁷⁹

Ukrepi se lahko izvedejo, če individualna ocena pokaže, da ima oškodovanec posebno potrebo po zaščiti ali da bi mu ukrepi koristili. Nekateri ukrepi so specifični glede na starost in spol (npr. v zvezi z zaslišanjem mladoletne osebe).

Individualno oceno običajno najprej opravi policija. Policija pripravi in po potrebi pozneje posodobi individualno oceno, preden jo predloži državnemu tožilstvu. Za namene priprave individualne ocene se lahko oškodovanca povabi na policijsko postajo. Pri pripravi ocene se lahko zaprosi tudi za mnenje pristojnih centrov za socialno delo.⁸⁰

Policija individualno oceno vloži na državno tožilstvo kot del kazenske ovadbe⁸¹ ali kot del poročila, če na podlagi zbranih informacij in dokazov ugotovi, da ni razlogov za kazensko ovadbo.⁸² Državno tožilstvo lahko posodablja individualno oceno med predkazenskim in kazenskim postopkom.⁸³

Tožilec lahko kazensko ovadbo zavrne, zahteva sodno preiskavo ali vloži neposredno obtožnico zoper domnevnega storilca. Če na podlagi zbranih dokazov obstajajo utemeljeni razlogi za sum, da je osumljenec storil prijavljeno kaznivo dejanje, tožilec vloži obtožnico pri pristojnem sodišču. Tožilec skupaj z obtožnico vloži posamezne ocene. Posamezne ocene niso na voljo v digitalni obliki (prav tako ne kazenski spis).⁸⁴

⁷⁷ člen 244a(1) ZKP

⁷⁸ člen 244a(2) ZKP

⁷⁹ 295. člen ZKP

⁸⁰ člen 143č(5), ZKP

⁸¹ člen 143č(5), ZKP

⁸² Člen 147(10)

⁸³ člen 143č(5), ZKP

⁸⁴ Služba za pomoč oškodovancem, Okrožno sodišče v Ljubljani

O izvajanju zgoraj navedenih ukrepov odločajo preiskovalni sodnik, predsedujoči sodnik ali senat glede na svoje pristojnosti (člen 143č(4) ZKP).

Poleg tega se lahko sodnik individualno odloči, da oškodovanca napoti na urad za podporo žrtvam, če namerava z njim opraviti zaslišanje. Sodnik lahko stranko napoti le, če urad obstaja v okviru okrožnega sodišča. Z uradom se posvetuje, da med obravnavo izrazi svoje mnenje o izvajanju zaščitnih ukrepov. Urad pri oblikovanju mnenja upošteva individualno oceno, ki jo opravi policija v predkazenskem postopku.

Iz tega izhaja, da se lahko kazenski postopek prilagodi otrokom žrtvam na podlagi individualne ocene, ugotovitve posebne potrebe po zaščiti in izvajanja zaščitnih ukrepov, zlasti s strani sodišča med obravnavo.

Po drugi strani pa druge določbe od državnih organov zahtevajo, da postopke prilagodijo glede na starost in/ali invalidnost oškodovancev ali drugih oseb v kazenskem postopku.

V 473. členu ZKP so na primer določbe o starosti in spolu, ki določajo, da "je treba mladoletnikom, ki jim je odvzeta prostost, zagotoviti oskrbo, varstvo in vso potrebno individualno pomoč, ki jo potrebujejo glede na svojo starost, spol in osebnost".⁸⁵ Podobno 18.a člen ZKP nalaga policiji, državnemu tožilstvu, sodiščem in drugim državnim organom, izvedencem, sodnim izvedencem, sodnim in drugim tolmačem ter mediatorjem, da oškodovance, osumljence, obdolžence in obsojence zaradi njihove ranljivosti, kot so starost, zdravstveno stanje, invalidnost ali druge podobne okoliščine, obravnavajo posebej skrbno. Čeprav obe določbi izrecno ne omenjata "procesnih prilagoditev", ju je mogoče razlagati tako, da zahtevata izvajanje prilagoditev, prilagojenih starosti in invalidnosti. Vendar pa ni bil najden precedens, ki bi v zvezi s tem dokazoval uporabo določbe za zahtevo po postopkovnih prilagoditvah v praksi.

05 Zagotavljanje in usklajevanje informacij

Pravica do informacij

Prvi odstavek 65.a člena ZKP varuje pravico oškodovancev do obveščeniosti, saj določa vrste informacij, ki jih morajo pristojni organi in osebe v predkazenskem in kazenskem postopku zagotoviti oškodovancem kaznivih dejanj. Neizčrpen seznam informacij, ki jih je treba zagotoviti oškodovancem, vključuje:

- pravico do brezplačne zdravstvene, psihološke in druge pomoči in podpore;
- pomoč in ukrepe v skladu z zakonom, ki ureja preprečevanje nasilja v družini;

⁸⁵ Tudi osebnost je tu navedena kot lastnost, ki zahteva posebno skrb, zaščito in individualno pomoč.

- zaščitne in druge ukrepe za zagotavljanje osebne varnosti po tem zakonu in zakonu, ki ureja zaščito prič;
- pravice iz 65. člena tega zakona in pravico do brezplačne pravne pomoči po zakonu, ki ureja brezplačno pravno pomoč;
- možnosti za povrnitev škode po tem zakonu in zakonu, ki ureja odškodnino žrtvam kaznivih dejanj;
- plačilo in povračilo stroškov, ki jih ima oškodovanec v skladu z 92. členom tega zakona;
- pravico do tolmačenja in prevajanja v skladu s tem zakonom;
- kontaktno osebo pristojnega organa, s katero lahko komunicira o svojem primeru;

Člen nadalje poudarja, da:

"količina in vrsta informacij iz prejšnjega odstavka sta odvisni od osebnih značilnosti in ranljivosti oškodovanca, njegovih posebnih potreb po zaščiti, narave, teže in okoliščin kaznivega dejanja ter faze predkazenskega ali kazenskega postopka."

Iz tega sledi, da sta vsebina informacij in način njihovega posredovanja med drugim odvisna od ranljivosti in posebnih potreb po zaščiti vpletene stranke. Zaradi nizke starosti in invalidnosti osebe bi morali pristojni organi obvezno posredovati informacije na način, ki je prilagojen tej osebi. Dejstvo, da starost in invalidnost osebe (skupaj z njenim zdravstvenim stanjem in drugimi okoliščinami) spadata v okvir ranljivosti, je določeno v 18.a členu ZKP.

Za nekatere informacije pa mora oškodovanec pri sodišču vložiti uradni zahtevek, da bi jih prejel. Oškodovanec ima na primer **pravico, da ga** policija ali sodišče na podlagi zahteve **obvesti o pobegu ali izpustitvi osebe** iz hišnega predkazenskega pridržanja, pripora ali zapora.⁸⁶ Oškodovanca, polnoletnega ali mladoletnega, mora pristojni organ o tej pravici obvestiti ob prvem stiku v predkazenskem ali kazenskem postopku.⁸⁷ Vendar je uveljavljanje te pravice omejeno, saj oškodovanec takega obvestila ne prejme po uradni dolžnosti, temveč le na podlagi vložene zahteve. Za nekatere oškodovance to lahko pomeni dodatno breme, poleg tega pa se postavlja vprašanje pravilnosti prenosa direktive EU o pravicah žrtev v zvezi s tem v praksi.⁸⁸ To neustreznost nekoliko omili četrti odstavek 30.b člena ZIKS-1, ki določa, da sodišče ob nastopu prestajanja kazni obdolženca obvesti oškodovanca, ki še ni vložil zahteve

⁸⁶ 4. odstavek 65.a člena ZKP; 18. in 30.b člen ZIKS-1

⁸⁷ 4. odstavek 65.a člena ZKP

⁸⁸ Glasovi za pravičnost: Žrtve kaznivih dejanj s posebnimi potrebami v Sloveniji (2022), Dostopno na: <https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-Slovenia-en-220426-1.pdf>

za takšno obvestilo, o njegovi pravici, da jo lahko vloži.⁸⁹ Zahtevo oškodovanca za obveščanje o stanju postopka pristojni organ evidentira tako, da so vpleteni strokovni delavci (policija, pristojni državni tožilec in sodnik) z njo seznanjeni in jo upoštevajo.

V civilnopravnih zadevah morajo centri za socialno delo otroka na ustrezen način obvestiti o začetku sodnega postopka, v katerega so vključeni.⁹⁰

Pravica do obveščnosti: organi, ki zagotavljajo informacije otrokom žrtvam

Pri zagotavljanju informacij žrtvam kaznivih dejanj, vključno z otroki, sodeluje več akterjev.

Žrtve dobijo informacije o svojih pravicah in razpoložljivosti zaščitnih ukrepov pisno od sodišča na posebnem obrazcu, ko so povabljeni na obravnavo. Dokument, v katerem so opisane njihove pravice, ni javno dostopen, ker je povezan z začetkom kazenskega postopka (pridobi se šele, ko je žrtvi uradno priznan status žrtve).⁹¹ Oškodovanec se lahko s postopkom seznanja prek brošur v tiskani obliki, ki so na voljo na sodišču. Poleg tega so informacije na voljo tudi na spletu.⁹² Zdi se, da tako brošure kot spletne informacije niso prilagojene potrebam oseb z intelektualno ali psihosocialno oviranostjo, npr. z lahko berljivimi gradivi ali gradivi, prilagojenimi uporabnikom AAC.⁹³ Vendar pa so po besedah Službe za vodenje projektov na Vrhovnem sodišču Republike Slovenije "splošne informacije o sodstvu na spletni strani napisane v preprostem jeziku z namenom vključevanja".⁹⁴

V vabilu je priča obveščena o možnosti, da sodišče obvesti o morebitnih prilagoditvah, ki bi jih potrebovala med zaslišanjem. Kot so pojasnili v Službi za vodenje projektov na Višjem sodišču v Ljubljani, ima sodno osebje dostop do vnaprej preverjenih predlog za vabila prek internega sistema i-K. Predloge vsebujejo poseben dodatek, ki pojasnjuje, da imajo invalidi in druge osebe s posebnimi potrebami pravico do enakopravnega sodelovanja v postopku, in poziva vabljenega, naj pred obravnavo obvesti sodišče, če

⁸⁹ Glasovi za pravičnost: Žrtve kaznivih dejanj s posebnimi potrebami v Sloveniji (2022), Dostopno na: <https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-Slovenia-en-220426-1.pdf>

⁹⁰ Člen 96(1), ZNP

⁹¹ Služba za pomoč oškodovancem, Okrožno sodišče v Ljubljani

⁹² Člen 65a(3) ZKP; Uradna spletna stran, ki nudi informacije o sodnih postopkih pred sodiščem: <https://nasodiscu.si/>. Vsebinska je v določenem obsegu na voljo tudi v angleščini in drugih tujih jezikih.

⁹³ Zdi se, da je le Ustava Republike Slovenije postavljena v lahko berljivo obliko in v stripovski format, zaradi česar je vsebinska prilagojena potrebam invalidov in otrok. Dostopno tukaj: <https://nasodiscu.si/ustava-republike-slovenije>

⁹⁴ Zdi se, da je le Ustava Republike Slovenije postavljena v lahko berljivo obliko in v stripovski format, zaradi česar je vsebinska prilagojena potrebam invalidov in otrok. Dostopno tukaj: <https://nasodiscu.si/ustava-republike-slovenije>

želi to pravico uveljavljati.⁹⁵ Oseba, ki prejme vabilo, je tako odgovorna, da sodišče obvesti o morebitnih prilagoditvah, ki bi jih potrebovala. Vendar vse žrtve in priče ne razumejo pomena te določbe v vabilu in zato v praksi ne morejo uveljavljati svoje pravice. Včasih žrtve in priče tudi ne razumejo, za kakšne vrste prilagoditev lahko zaprosijo.

V primerih, ki jih obravnavajo okrožna sodišča v Ljubljani, Mariboru in Celju, je **Služba za podporo žrtvam (SPO) med drugim zadolžena za** zagotavljanje podrobnejših informacij, pojasnil na spletni strani⁹⁶ in pomoči oškodovancem. Po besedah SPO v Ljubljani je bila služba ustanovljena prav zato, ker žrtve kaznivih dejanj ne preberejo in ne razumejo vseh zapisanih pravic, zato so tu zato, da jim jih kadar koli in na kakršen koli način med postopkom pojasnijo.⁹⁷ Čeprav se delo SPO večinoma sproži na zahtevo, ki jim jo poda sodišče, urad žrtvam nudi tudi nekatere splošne nasvete pred začetkom kazenskega postopka (npr. kako sprožiti postopek, vložiti pritožbo).⁹⁸ Če žrtev stopi v stik z njimi,

*"jim pojasnimo, da če menijo, da se jim je zgodilo (se jim dogaja) kaznivo dejanje, lahko vložijo kazensko ovadbo na policijo ali tožilstvo. Do takrat jim ne nudimo celovitega pravnega svetovanja v okviru SPO (za to nimamo pravne podlage). Po končanem postopku pa smo jim na voljo za odgovore na morebitna vprašanja v zvezi z denarnim zahtevkom, saj jih običajno zanima, kako in od koga lahko pričakujejo izterjavo "odškodnine" v zvezi s kaznivim dejanjem, s katerim so bili oškodovani."*⁹⁹

Po njihovih navedbah so v stiku z žrtvijo pred zaslišanjem in so ji na voljo za odgovore na vsa vprašanja o postopku, pravicah in zaščitnih ukrepih, ki so ji na voljo pred kazenskim postopkom, med njim in po njem. Podpora, ki jo nudi SPO, je torej večinoma na voljo po prijavi kaznivega dejanja. S tega vidika lahko njihovo delo razumemo kot "reaktivno" in ne "proaktivno".

Poleg tega ima otrokov **zagovornik** ("pooblaščenec") skupaj z otrokovimi starši ali zakonitimi zastopniki pomembno vlogo pri obveščanju in vključevanju otroka v kazenski postopek. Svetovalec otroka opremi z informacijami o sodnih postopkih, njegovih pravicah in možnostih za sprejetje procesnih prilagoditev v njegovem primeru. Svetovalec mora biti tisti, ki otroku razlaga informacije na njemu razumljiv način. Po mnenju Janjatovičeve bi se morali svetovalci bolje zavedati svoje ključne vloge pri zagotavljanju informacij otrokom in omejevanju travmatizacije otrok med postopkom.

⁹⁵ Elektronski odgovori, prejeti od Službe za vodenje projektov na Vrhovnem sodišču Republike Slovenije v okviru projektne poizvedbe LINK.

⁹⁶ SPO jim posreduje vrste informacij, ki so navedene v 65. členu ZKP. <https://mreza-za-otrokove-pravice.si/2019/12/09/sluzba-za-podporo-oskodovancem-pri-okroznem-sodiscu-v-ljubljani/>

⁹⁷ Služba za pomoč oškodovancem, Okrožno sodišče v Ljubljani

⁹⁸ Služba za pomoč oškodovancem, Okrožno sodišče v Ljubljani

⁹⁹ Služba za pomoč oškodovancem, Okrožno sodišče v Ljubljani

Po njenem mnenju bi se morali bolje zavedati, da njihova vloga pri zastopanju otroka presega zagotavljanje informacij v togem smislu. Po njenem mnenju bi morali.¹⁰⁰ Komunikacija med otrokom in njegovim zagovornikom se tako razlikuje od primera do primera.

Pravica do sodelovanja: komunikacija s sodiščem

Otroci lahko sodelujejo v sodnih postopkih, ko so obveščeni o svojih pravicah in lahko izrazijo svoja stališča; to je, ko poteka komunikacija med otrokom in sodiščem. V zvezi s tem Zakon o nepravdnem postopku v civilnih zadevah izrecno varuje otrokovo pravico do izražanja lastnega mnenja in obveznost centra za socialno delo, da ga na ustrezen način obvesti o njegovi pravici.¹⁰¹ Vendar otrokovo mnenje ni vedno odločilno, če državni organi ocenijo, da otrokove želje ne ustrezajo temu, kar je po njihovem mnenju v njegovo korist.¹⁰² Poleg tega se lahko v nekaterih primerih, ko bi neposredno zaslišanje ali zaslišanje otroka lahko pomenilo tveganje za njegovo čustveno stabilnost in zdravje ter ne bi bilo primerno, kot dokaz raje uporabi mnenje izvedenca, ki odraža otrokovo mnenje.¹⁰³

Zdi se, da ZKP v kazenskopravnem okviru ne varuje izrecno pravice otroka do izražanja mnenja na podoben način, temveč to počne z varovanjem pravice do zaslišanja in pričanja na splošno. ZKP tudi zagotavlja, da je kazenski postopek prilagojen otrokovi starosti, kar mu daje možnost lažjega sodelovanja v postopku. Udeležba otroka je omogočena tudi prek drugih procesnih prilagoditev, ki so predstavljene in analizirane v naslednjih poglavjih.

06 Posebne enote/oddelki za zaščito otrok

Centri za socialno delo. Centri za socialno delo (CSD) so ključni pri zagotavljanju strokovne podpore in svetovanja žrtvam kaznivih dejanj v Sloveniji. CSD med drugim

¹⁰⁰ Dajana Janjatovič, "Preprečevanje sekundarne viktimizacije otrok, žrtev nasilja v družini" Doktorska disertacija (2021) Univerza v Ljubljani. Dostopno na: <https://repozitorij.uni-lj.si/lzpisGradiva.php?lang=slv&id=125029>

¹⁰¹ člen 96(1), ZNP;

¹⁰² Človekove pravice, 'Vodič po človekovih pravicah: Child's right to be heard' (2021). <https://www.clovekovepravice.si/en/themes/family/child/the-child-protection-in-state-proceedings/a-child-s-right-to-be-heard>

¹⁰³ Človekove pravice, 'Vodič po človekovih pravicah: Child's right to be heard' (2021). <https://www.clovekovepravice.si/en/themes/family/child/the-child-protection-in-state-proceedings/a-child-s-right-to-be-heard>

delujejo na področju zaščite otrok in družine (ukrepi za varstvo otrokovih koristi), zaščite invalidov in nudijo druge storitve socialnega varstva, kot je podpora žrtvam kaznivih dejanj.¹⁰⁴ Socialni delavci zagotavljajo podporo na podlagi zgoraj navedenega člena 65a(1) ZKP in člena 14a Zakona o socialnem varstvu (ZSV). Podpora se zagotavlja neposrednim žrtvam kaznivih dejanj ali njihovim bližnjim sorodnikom, če je posledica kaznivega dejanja smrt osebe (neposredna žrtev). Strokovna podpora vključuje ugotavljanje upravičenčeve stiske, zagotavljanje informacij in usmerjanje žrtve. Žrtvi se v celotnem postopku pomaga, da se ustrezno psihološko, socialno in finančno izboljša položaj, ki je posledica kaznivega dejanja. Strokovna podpora, ki jo nudijo CSD, ni pogojena z uradno prijavo kaznivega dejanja.

Socialni delavci sodelujejo s sodišči tako, da v ustreznih primerih zagotavljajo sodno izvedensko mnenje. Socialni delavci pomagajo sodišču pri pravičnem, kakovostnem in pravočasnem odločanju.¹⁰⁵ Na zahtevo sodišča zagotavljajo izvedenska mnenja na naslednjih pravnih področjih: Družinski zakonik (DZ) 107, Zakon o duševnem zdravju (ZDZdr) 108, Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND) 109 in Izvrševanje kazenskih sankcij(ZIKS-1).¹⁰⁶

Enota za podporo žrtvam. Služba za pomoč oškodovancem (SPO). SPO pri Okrožnem sodišču v Ljubljani, Mariboru in Celju delujejo kot enote, ki se nanašajo na okrožno sodišče in zagotavljajo pravne storitve oškodovancem v kazenskih postopkih. Enota SPO pri Okrožnem sodišču v Ljubljani pa naj bi bila organizirana v večjem obsegu kot na drugih dveh okrožnih sodiščih. Služba pomaga žrtvam, sodnikom in sodnemu osebju pri komuniciranju z žrtvami in pripravi ukrepov za njihovo zaščito. Cilj službe je preprečiti sekundarno viktimizacijo, občutke nelagodja, strahu in neprijetna čustva. Delavci službe žrtvam razložijo postopek, zagotovijo informacije in pomoč, jih napotijo na regionalne CSD in ustrezne nevladne organizacije, jih povprašajo o njihovih občutkih ogroženosti in interakcijah z obtožencem ter jim pojasnijo možnost uveljavljanja denarnega zahtevka in brezplačne pravne pomoči (BPP). Storitve je namenjena zlasti žrtvam s posebnimi potrebami po zaščiti, med katere spadajo otroci in invalidi, ki so utrpeli spolna kazniva dejanja in kazniva dejanja zoper zakonsko zvezo, družino in otroke.¹⁰⁷ SPO ima tudi varno sobo, namenjeno izvajanju

¹⁰⁴ CSD Slovenija, Varstvo otrok in družine <https://www.csd-slovenije.si/delovna-podrocja/#varstvo-otrok-in-druzine>

¹⁰⁵ Društvo socialnih delavcev Slovenije (Komisija za sodno izvedenstvo na področju socialnega dela), SPLOŠNA IN POSEBNA STROKOVNA NAVODILA ZA IZVAJANJE SPLOŠNEGA IZVEDENSKEGA DELA ZA SOCIALNO DELO (2020), dostopno na: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MP/DOZPU/SICT/Splosne-in-posamicne-smernice-za-strokovno-podrocje-socialno-delo.pdf>.

¹⁰⁶ Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS), Uradni list RS št. 110/06, 76/08, 40/09, 9/11, 96/12, 209/12, 54/15, 11/18 in 200/20

¹⁰⁷ Mreža za otrokove pravice, 'Služba za podporo oškodovancem pri okrožnem sodišču v Ljubljani' (2019). <https://mreza-za-otrokove-pravice.si/2019/12/09/sluzba-za-podporo-oskodovancem-pri-okroznem-sodiscu-v-ljubljani/>

razgovorov z otroki in drugimi žrtvami, ter videokonferenčni sistem za izvajanje razgovorov prek tega medija.¹⁰⁸

Na SPO v Ljubljani sta trenutno zaposlena dva uslužbenca: vodja službe, ki je diplomirani pravnik, in pravosodni svetovalec z diplomom iz teologije. Po njihovih navedbah sta oba usposobljena za pravno in psihološko pomoč. Iz njihovih odgovorov v intervjuju je razvidno, da po njunem mnenju trenutni profil in kadrovska zasedba SPO zadoščata potrebam na terenu.¹⁰⁹

Otroška hiša. *Hiša za otroke.* Otroško hišo tipa Barnahus lahko štejemo za najpomembnejšo novost na področju zaščite otrok v kazenskoprvnih zadevah v Sloveniji. Ponuja prostore in podporo za izvedbo učinkovitih in otrokom prijaznih zaslišanj z minimalno stopnjo travme in zmanjšano sekundarno viktimizacijo. Več informacij o delovanju Hiše otrok je na voljo v poglavju 5 o zagotavljanju podpore in informacij. Vendar je treba ob tej priložnosti poudariti, da se delo hiše za otroke in delo urada za podporo žrtvam ne prekriva. Slednji ima svoj sistem za podporo otrokom žrtvam, ki se obravnavajo v njihovih prostorih.¹¹⁰ Prav tako je treba poudariti, da je vodstvo hiše za otroke pri svojem delu odprto za upoštevanje potreb otrok z intelektualno ali psihosocialno oviranostjo in uporabnikov AAC; vendar so izrazili potrebo po nadaljnjem usposabljanju v zvezi s tem.¹¹¹

Zagovornik otrok. *Zagovornik otrok.* Notranja organizacijska enota pri varuhu človekovih pravic (v nadaljnjem besedilu: varuh) je specializirana za zagovorništvo otrok in varstvo otrokovih pravic v sodnih postopkih.¹¹² Enota usklajuje delo t. i. otroških zagovornikov, ki zagotavljajo "strokovno pomoč otroku, ki mu omogoča, da izrazi svoje mnenje v vseh postopkih in zadevah, v katere je otrok vključen, ter da otrokovo mnenje posreduje pristojnim organom in institucijam, ki odločajo o njegovih pravicah in koristih".¹¹³ Zagovorniki otrok se lahko uvedejo v kazenskih in civilnopravnih postopkih, vendar se večinoma uporabljajo v civilnopravnih zadevah, npr. pri razvezi zakonske zveze, odvzemu otroka iz družine, namestitvi v zavod ali rejništvo ter stikih otroka z njegovimi zakonitimi skrbniki.¹¹⁴ Na papirju se lahko otroci obrnejo na zagovornika v vseh vrstah postopkov in zadev, v katere so vključeni, ne le

¹⁰⁸ Elektronska izmenjava informacij s SPO.

¹⁰⁹ Služba za pomoč oškodovancem, Okrožno sodišče v Ljubljani

¹¹⁰ Služba za pomoč oškodovancem, Okrožno sodišče v Ljubljani

¹¹¹ Direktor, Hiša za otroke, ženski, Pravnik, Hiša za otroke, ženski; Ministrstvo za pravosodje, moški

¹¹² Poglavje III.a VARSTVO OTROK, ZVarCP

¹¹³ člen 25a(2) ZVarCP

¹¹⁴ Varuh človekovih pravic, 'Kdaj in kako do zagovornika' (2024). <https://www.varuh-rs.si/nc/o-varuhu/organizacijske-enote-in-svet-varuha/zagovornistvo-otrok/levi-meni/kdaj-in-kako-do-zagovornika/?categories=127>

v sodnih postopkih, temveč tudi pri stikih s centri za socialno delo, šolami, policijo in drugimi institucijami.¹¹⁵ V praksi so zagovorniki otrok vključeni skoraj izključno v sodne zadeve. Strokovna pomoč zagovornikov vključuje zagotavljanje psihosocialne podpore, pogovore o otrokovih željah, občutkih in mnenjih, zagotavljanje informacij otroku o poteku postopka na otroku prijazen način ter spremljanje otrok v institucije, ki odločajo o njihovi koristi. Na splošno si prizadevajo skupaj z otrokom poiskati najboljše rešitve za otroka.¹¹⁶ Otrokov zagovornik je tu zato, da otroku daje moč. Vendar zagovornik ni otrokov zagovornik.¹¹⁷

Varuh otrokovih pravic. Ugotavljanje potreb in ovir, s katerimi se srečujejo otroci v sodnih postopkih, je tudi ena od nalog notranje organizacijske enote pri Varuhu človekovih pravic RS, ki koordinira zagovornike otrok. Na tem področju se v naslednjih letih obetajo tudi pomembne spremembe, saj je Ministrstvo za pravosodje junija 2023 izdalo osnutek novele Zakona o varuhu človekovih pravic, ki v organizacijo uvaja poseben institut, varuha otrokovih pravic, ki bi bil pristojen izključno za naloge, povezane z varstvom otrok. Varuh otrokovih pravic bi bil zadolžen za sodelovanje v sodnih postopkih in preiskavah, koordinacijo zagovorništva, usposabljanj in kampanj ozaveščanja na področju zaščite otrok.¹¹⁸

Podpora, ki je na voljo otrokom s posebnimi potrebami, ki so žrtve kaznivih dejanj

Če pride do navzkrižja interesov med otrokom in njegovim zakonitim zastopnikom ("zakonit zastopnik"), se otroku imenuje poseben zastopnik, in sicer "kolizijski skrbnik" (kolizijski skrbnik). V skladu s členom 269 družinskega zakonika center za socialno delo ali sodišče imenuje kolizijskega skrbnika otroku, za katerega starši izvajajo starševsko odgovornost, če so njihovi interesi v navzkrižju. Kolizijski skrbnik je vrsta skrbnika za posebne primere v skladu z družinskim zakonikom.

V sporu lahko posredujete ali se vsaj pogovorite z otrokovim svetovalcem ali zagovornikom (enota varuha človekovih pravic), ki se lahko v nekaterih primerih pripiše otroku tudi brez privolitve njegovega zakonitega zastopnika. Vloga otrokovega

¹¹⁵ Varuh človekovih pravic, 'Kdaj in kako do zagovornika' (2024). <https://www.varuh-rs.si/nc/o-varuhu/organizacijske-enote-in-svet-varuha/zagovornistvo-otrok/levi-meni/kdaj-in-kako-do-zagovornika/?categories=127>

¹¹⁶ Varuh človekovih pravic, 'Kdaj in kako do zagovornika' (2024). <https://www.varuh-rs.si/nc/o-varuhu/organizacijske-enote-in-svet-varuha/zagovornistvo-otrok/levi-meni/kdaj-in-kako-do-zagovornika/?categories=127>

¹¹⁷ člen 25a(2) ZVarCP

¹¹⁸ MMC rtvslo.si, 'Obeta se ustanovitev varuha otrokovih pravic' (2023) <https://www.rtvlo.si/slovenija/preberite-tudi/obeta-se-ustanovitev-varuha-otrokovih-pravic/672762>

zagovornika je, da sporoči otrokove želje in njegovo stališče v zvezi z zadevno zadevo. Vendar se ta institut večinoma uporablja v civilnem pravu. Predlog za postavitve zagovornika lahko varuh pošlje pristojnemu centru za socialno delo ali sodišču.¹¹⁹ V kazenskopравnih zadevah ima otrok žrtev, tako kot oškodovanec, ki je žrtev nasilja, pravico, da ga ves čas predkazenskega in kazenskega postopka spremlja oseba po njegovi izbiri (razen če je to v nasprotju z interesi uspešne izvedbe postopka ali v korist oškodovanca).¹²⁰

Otrokom žrtvam je na voljo podpora prek telefona za pomoč, kot sta SOS telefon in TOM telefon. Storitve niso pogojene s tem, da otrok prijavi kaznivo dejanje, saj jih vodijo nevladne organizacije. Pred vložitvijo kazenske ovadbe lahko otrok in/ali njegov skrbnik poiščeta podporo tudi na centrih za socialno delo.

07 Usposabljanja za strokovno osebje

Po javno dostopnih podatkih v Sloveniji **usposabljanja o invalidnosti in viktimologiji** potekajo le v omejenem obsegu. Na platformi HELP Sveta Evrope je na voljo **spletni modul usposabljanja** o pravicah invalidov (v slovenščini), kjer se lahko strokovnjaki s področja kazenskega pravosodja in tudi širša javnost seznanijo z **mednarodnim pravnim okvirom, ki varuje pravice invalidov v Evropi**.¹²¹ Jeseni 2022 je CIP - Center za izobraževanje v pravosodju v Sloveniji izvedel **spletni seminar**¹²², ki je uvedla spletni modul HELP in ga predstavila državnim odvetnikom, sodnikom, tožilcem in drugim pravnim strokovnjakom.¹²³ Na seminarju sta predstavnika Varuha človekovih pravic RS in predstavnica urada Zagovornika načela enakosti delila svoje poglede in izkušnje z delom na področju varstva pravic invalidov. Pred tem je Združenje državnih tožilcev in policistov skupaj s CIP spomladi 2021 izvedlo **strokovni posvet o obravnavi ranljivih otrok v pravosodju. Pred kratkim je v Murski Soboti potekal strokovni posvet na temo „Ali so lahko otroci s posebnimi potrebami hkrati žrtve nasilja in verodostojne priče?“**, ki ga je organizirala Skupina za preprečevanje

¹¹⁹ Republic of Slovenia, Human Rights Ombudsman (n.d). <https://www.varuh-rs.si/nc/o-varuhu/organizacijske-enote-in-svet-varuha/zagovornistvo-otrok/levi-meni/kdaj-in-kako-do-zagovornika/?categories=127>

¹²⁰ 4. odstavek 65. člena ZKP

¹²¹ Council of Europe (n.d.). Rights of Persons with Disabilities. <https://help.elearning.ext.coe.int/course/view.php?id=5812>

¹²² The Judicial Training Centre (“Center za izobraževanje v pravosodju”) is the central body for judicial education, which operates under the auspices of the Ministry of Justice, providing trainings, qualification courses and educational modules for the workers in the justice system in Slovenia.

¹²³ <https://cip.gov.si/aktivnosti/detajli/?ID=5fc805d2-5d57-ec11-9c77-005056818ee6&Tag=470>

nasilja v družini za Pomurje.¹²⁴ The group was established under the auspices of the CSD Pomurje and the Police Directorate Murska Sobota.

Poleg tega je slovenska vlada v združenem petem in šestem periodičnem pregledu CRC zagotovila, da so bila organizirana usposabljanja o ustreznem odzivanju in napotitvi otrok v pristojne institucije ter o razpoložljivih telefonskih številkah, kot priporoča Mednarodna mreža za otrokove pravice, za vse strokovnjake, ki so v stiku z otroki.¹²⁵

Težko je analizirati, katere kategorije strokovnjakov s področja kazenskega prava prejemajo informacije iz takih usposabljanj, saj so usposabljanja običajno organizirana za strokovnjake s področja kazenskega prava na splošno in ne po sektorjih. V zvezi z usposabljanji za sektorje so bile z intervjuji zbrane naslednje informacije: **Children's advocates** receive specialist training organised by the Ombudsman's Office, as mandated by the law.¹²⁶

Osebe SPO se udeležuje konferenc, seminarjev in drugih oblik usposabljanja, da bi razširilo svoje znanje in spretnosti. Če ugotovijo, da je ranljivost žrtve velika, ali če ugotovijo, da ima žrtev (ki je lahko tudi odrasla oseba) kakšno invalidnost ali omejitve, se lahko povežejo tudi z ustreznimi strokovnjaki in službami, kot to nalaga 240. člen ZKP.¹²⁷ Po navedbah SPO z vsako novostjo izboljšujejo svoje storitve, zaradi česar tudi ugotavljajo slabosti sedanjega sistema in možnosti za izboljšave. Čeprav po njihovem mnenju SPO dobro in učinkovito sodeluje s policijo, tožilstvom in sodišči, so opozorili, da bi bila koristna tudi usposabljanja, namenjena povezovanju med institucijami, ki se ukvarjajo z enakimi ali podobnimi vprašanji. SPO Okrožnega sodišča v Ljubljani na primer nima informacij o delovanju SPO v okviru drugih okrožnih sodišč, tj. v Mariboru in Celju.¹²⁸

Policijsko osebje je ključno pri izvajanju individualne ocene oškodovanca, zato mora biti v zvezi s tem ustrezno usposobljeno, da prepozna viktimizacijo in se nanjo ustrezno odzove. Kot je bilo ugotovljeno v razgovoru s policijo, je v zvezi s tem precejšnje

¹²⁴ Okoli 250 udeležencev na strokovnem posvetu z naslovom Ali so otroci s posebnimi potrebami lahko žrtve nasilja in hkrati verodostojne priče? (2023)

<https://www.policija.si/medijsko-sredisce/sporocila-za-javnost/sporocila-za-javnost-pu-murska-sobota/120427-v-murski-soboti-okoli-250-udelezencev-na-strokovni-posvetu-z-naslovom-ali-so-otroci-s-posebnimi-potrebami-lahko-zrtve-nasilja-in-hkrati-verodostojne-price>

¹²⁵ Combined fifth and sixth periodic reports of the Republic of Slovenia on the basis of the Convention on the Rights of the Child and the Report outlining the actions undertaken to implement the provisions of the Optional Protocols; Available at: <https://www.gov.si/en/topics/international-human-rights-law-documents-and-slovenias-reporting/>

¹²⁶ Article 25b(3), ZVarCP; Children's Advocate interview

¹²⁷ Služba za pomoč oškodovancem, Okrožno sodišče v Ljubljani

¹²⁸ Služba za pomoč oškodovancem, Okrožno sodišče v Ljubljani

pomanjkanje usposabljanja, vsaj kar zadeva njihove uslužbence. Ob upoštevanju doslej izvedenih usposabljanj menijo, da so to prvi začetni „otroški koraki“ na terenu, ki jim je treba nameniti še več pozornosti. Po njihovem mnenju področje zahteva specifična znanja, „specializacijo v specializaciji“ v slovenskem kazenskem pravu. Tematika vključuje spekter posebnosti, ko razmišljamo o komunikaciji in delu z osebami z intelektualno in psihosocialno oviranostjo.¹²⁹ Po mnenju intervjuvanca je to področje, na katerem bi morali sodelovati strokovnjaki in pripraviti gradivo na to temo v informativne namene.¹³⁰

Čeprav je bilo izvedenih nekaj usposabljanj in je bil na voljo spletni modul, ni bilo vzpostavljeno sistemsko usposabljanje, ki bi redno zagotavljalo izpopolnjevanje pravnih in praktičnih znanj pravosodnih delavcev na področju invalidskih vprašanj in viktimologije.

¹²⁹ Policija, ženski

¹³⁰ Policija, ženski

04

ICT IN UMETNA
INTELIGENCA V SISTEMU
KAZENSKEGA
PRAVOSODJA ZA
DOSTOPNOST IN
MULTIDISCIPLINARNO
SODELOVANJE

“Using a voice communicator in court opens up new horizons for all stakeholders, allowing me to effectively represent my clients and contribute to the justice system. This adaptation is an important step towards greater inclusiveness and ensuring that the justice system reflects and serves the whole of society, regardless of an individual's physical abilities. However, the success of this integration requires commitment and adaptation both on the part of the individuals using these technologies and on the part of the legal system, which must provide the appropriate support and infrastructure.”

- Dr. Sara Ahlin Doljak, Lawyer, mediator and associate professor¹³¹

¹³¹ Doljak S.A. (07.03.2023). *Brez glasu v predavalnicah in sodnih dvoranh*. <https://www.iusinfo.si/medijsko-sredisce/kolumne/brez-glasu-v-predavalnicah-in-sodnih-dvoranh-310975>

01 Tehnologijo uporabljajo strokovnjaki s področja kazenskega pravosodja, oddelki/strokovnjaki za zaščito otrok in sodno osebje za izmenjavo informacij o tem, kaj je bilo storjeno v zadevi.

To poglavje obravnava uporabo IKT tehnologij in umetne inteligence v slovenskem pravosodju. V prispevku so zajete tako sedanje kot prihodnje tehnologije.

Sodno osebje uporablja informacijski sistem za spremljanje kazenskih postopkov ali sistem i-K za izmenjavo informacij, povezanih z zadevami. Sistem se uporablja za notranjo izmenjavo informacij, povezanih z zadevami, tj. med sodnim osebjem. Služba za upravljanje projektov Vrhovnega sodišča RS (Služba za upravljanje projektov, Vrhovno sodišče RS) opisuje sistem i-K kot centralno upravljan zaledni sistem za podporo kazenskim postopkom. Uporablja se na vseh slovenskih sodiščih za procesna vprašanja. Uporablja se za različne naloge, povezane s kazenskimi zadevami, ki se opravijo in evidentirajo v sistemu.¹³² Sistem uporablja sodno osebje, ki je pooblaščen za njegovo uporabo, kot so vpisničarji, strojepisci, pomočniki in sodniki. Njihove vloge določajo njihove pravice in dostop. Drugi strokovnjaki s področja kazenskega pravosodja do sistema ne morejo dostopati, saj se uporablja le interno. Poleg tega je nezdržljiv s sistemi, ki jih uporabljajo drugi pravosodni organi. Vendar bo sistem, kot je pojasnila služba za vodenje projektov, kmalu omogočal elektronsko izmenjavo dokumentov in strojno berljivih podatkov z drugimi pravosodnimi organi. Sistem se trenutno prenavlja.¹³³

Sistem i-K omogoča sistematično dodeljevanje kazenskih zadev. Sistem i-K ne omogoča posebnih prilagoditev za uporabnike invalide.

¹³² Elektronski odgovori, prejeti od Službe za vodenje projektov na Vrhovnem sodišču Republike Slovenije v okviru projektne poizvedbe LINK.

¹³³ Elektronski odgovori, prejeti od Službe za vodenje projektov na Vrhovnem sodišču Republike Slovenije v okviru projektne poizvedbe LINK.

02 Tehnologija, ki se uporablja v kazenskem pravosodju za obveščanje državljanov ali podpora državljanom pri vlaganju kazenskih pritožb na sodišča ali za pridobivanje informacij o njihovih zadevah, pravicah ali postopkih

Informacijski sistem "e-Sodstvo". Pravilnik o elektronskem poslovanju v civilnem in kazenskem postopku¹³⁴, med drugim elektronsko vlaganje vlog in izvajanje elektronskih nalog v civilnih in kazenskih postopkih. Postopki potekajo prek spletne platforme "e-Sodstvo". Elektronsko poslovanje se že uporablja v civilnih postopkih, v kazenskih postopkih pa je manj pogosto. Po podatkih Službe za vodenje projektov pri Vrhovnem sodišču Republike Slovenije se razvoj vseh e-procesov, ki temeljijo na Pravilniku, približuje koncu. Uvedba bo potekala leta 2024.

S prenavo bodo imeli uporabniki dostop do različnih e-postopkov, vključno z možnostjo vlaganja elektronskih vlog v kazenskih postopkih prek portala e-Sodstvo in elektronskega odložišča e-Sodstvo, ki sta trenutno v fazi testiranja.¹³⁵

Informacijski sistem bo omogočal dostavo sporočil v varne elektronske poštno predale, ki jih odprejo pooblaščen ponudniki varnih elektronskih poštnih predalov, in neposredno v informacijske sisteme zunanjih zainteresiranih strani.

Več vrst uporabnikov bo lahko opravljalo kazenske in civilne naloge (npr. zemljiška knjiga, postopki zaradi insolventnosti, nesporni civilni postopek, družinsko pravo, dedovanje). Pri uporabi portala so uporabniki, ki se identificirajo z uporabniškim imenom in geslom ter kvalificiranim potrdilom, upravičeni do večine e-zadev. Uporabniki, ki se ne identificirajo ali navedejo le uporabniško ime in geslo, imajo omejen dostop do spletišča.

Upravičeni uporabniki so med drugim poklicni uporabniki (ki v civilnih ali kazenskih postopkih delujejo kot zastopnik, pooblaščenec ali zagovornik stranke ali udeleženca in ta dejanja opravljajo v postopku kot del svoje službe ali kot pomočnik sodišča 136) in uporabniki - stranke ali udeleženci v postopku. Tako lahko fizične osebe dostopajo do portala pod določenimi pogoji.

Razporedi obravnav za posamezna sodišča so na voljo na spletni strani sodisce.si.

03: Tehnična dostopnost za invalide.

¹³⁴ Pravilnik o elektronskem poslovanju v civilnem in kazenskem postopku (Uradni list RS, št. 158/20 in 28/23)

¹³⁵ Elektronski odgovori, prejeti od Službe za vodenje projektov na Vrhovnem sodišču Republike Slovenije v okviru projektne poizvedbe LINK.

V Sloveniji ni spletnih sistemov alternativnega reševanja sporov, kot sta mediacija ali arbitraža.

Portal e-Sodstvo (še) ni v celoti dostopen invalidom, kot je sporočila služba za upravljanje projektov. Preoblikovanje podportala, ki bo omogočal elektronsko vlaganje vlog v kazenskih postopkih, je vključeno v preoblikovanje spletne strani celotnega sodstva. Prenova bo zagotovila enotno vstopno točko do vseh splošnih informacij in podportalov za e-vlaganje za vse sodne postopke ter bo skladna z Zakonom o dostopnosti spletišč in mobilnih aplikacij (ZDSMA). Prenova sodnega spletišča bo izvedena v okviru okolju, podjetjem in državljanom prijaznega projekta e-sodišče (Okolju, podjetjem in državljanom prijazno e-sodišče), ki trenutno poteka v okviru načrta za oživitev in odpornost.¹³⁶

Zdi se, da sistem ni posebej prilagojen otrokom.

Kar zadeva tehnologijo IKT, trenutno ni podnaslavljanja avdiovizualnih posnetkov, na primer za gluhe in naglušne osebe. Po navedbah Službe za vodenje projektov pri Vrhovnem sodišču Republike Slovenije mora Ministrstvo za pravosodje zagotoviti sredstva za nakup opreme. Vrhovno sodišče načrtuje nakup programske opreme v bližnji prihodnosti.¹³⁷

04 Projekti umetne inteligence v civilnem in kazenskem pravosodju, ki izboljšujejo dostop žrtev do sodnega varstva

Služba za vodenje projektov navaja, da sodno osebje pri uporabi funkcij sistema i-K ne predvideva uporabe umetne inteligence. Vendar se izvajajo ločeni projekti. Pri izdelavi zapisnikov obravnav in prepisu sodne odločbe, ki jo narekuje sodnik, se umetna inteligenca pilotno uporablja. Načrtovana je uporaba za iskanje dokumentov, analizo sodne prakse, anonimizacijo sodnih odločb na vseh ravneh in razvrščanje

¹³⁶ Elektronske odgovore smo prejeli od Službe za vodenje projektov na Vrhovnem sodišču Republike Slovenije v okviru projektne poizvedbe LINK. Načrt za oživitev in odpornost je nacionalni program reform in naložb za ublažitev gospodarskih in družbenih posledic pandemije COVID-19 v Sloveniji ter prispevek k ciljem evropskega načrta REPOWEREU za zmanjšanje odvisnosti od ruskih fosilnih goriv in pospešitev zelenega prehoda. <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=PRAV13993>

¹³⁷ Elektronske odgovore smo prejeli od Službe za vodenje projektov na Vrhovnem sodišču Republike Slovenije v okviru projektne poizvedbe LINK.

predlogov za revizijo v sodnih postopkih. Razvoj poteka v okviru projektov vrhovnega sodišča.¹³⁸

¹³⁸ Uporabniki - stranke ali udeleženci v postopku - so razdeljeni v naslednje skupine: stranke ali udeleženci v postopku: pravne ali fizične osebe, državni organi in lokalni organi.

05

**DELOVANJE SISTEMA
KAZENSKEGA
PRAVOSODJA V
PRAKSI**

»The greatest virtue needed to work with victims is the ability to listen, as this is the only way to prepare victims for the process and for coming to court in the way that is most optimal for them.«

- Staff of the Victim Support Office at the Ljubljana District Court¹³⁹

¹³⁹ Služba za pomoč oškodovancem, Okrožno sodišče v Ljubljani

01 Individualna ocena in napotitev

Kot je bilo že omenjeno, individualno oceno, ki vključuje oceno položaja otroka v zvezi s storilcem in kaznivim dejanjem, opravi policija, nato pa jo lahko dopolni tožilstvo. V praksi policija oceno izvede na naslednji način: ko je policiji vložena kazenska ovadba, se aktivirajo specializirani kriminalistični preiskovalci. Ti bodo aktivirani glede na vrsto suma kaznivega dejanja in njihovo strokovno znanje ali, če obstaja priča z določeno osebno značilnostjo (npr. downov sindrom), glede na njihovo strokovno znanje na tem področju (specialistične zasliševalske veščine). Kriminalistični preiskovalci nato prevzamejo zadevo od policista na policijski postaji in vodijo celotno preiskavo od začetka do konca.¹⁴⁰ V nekaterih primerih pa bodo policisti prvi na terenu izvajali preiskovalne dejavnosti; v takih primerih bodo oni opravili prvi razgovor.¹⁴¹ Če kriminalist pozneje oceni, da bi bilo treba od žrtve pridobiti dodatne informacije, bo opravil naslednji razgovor.¹⁴²

Policija lahko zaslišanje zvočno in vizualno snema, vendar to ni obvezno.¹⁴³ Nekateri policijski preiskovalci lahko razgovor posnamejo, da bi bolje ujeli mimiko in druge telesne značilnosti priče med razgovorom (kar je lahko samo po sebi zgovorno v prihodnjih preiskavah) in tudi zase, da bi ocenili svoje preiskovalno delo in ga izboljšali.¹⁴⁴

Policija bo vse informacije - osebne in materialne dokaze - zbrala v uradnem obvestilu, tj. *uradni zaznamek o zbranih obvestilih*, in ga posredovala tožilstvu. V večini primerov tožilstvo ne bo sodelovalo v policijskih preiskavah, čeprav se lahko za nekatere smernice obrnete nanj. Ko tožilstvo od policije prejme dokaze, prevzame zadevo in je izključno odgovorno za vodenje postopka. Tožilstvo bo obvestilo policijo, če bo obtožnica vložena pri sodišču.

Nasprotno pa so lahko centri za socialno delo prisotni med policijsko preiskavo in prvim razgovorom policije z otrokom žrtvijo. Če je zloraba storjena v družini (tudi širši družini), bi morala policija aktivirati CSD že na začetku postopka, da bi od njih pridobila ključne

¹⁴⁰ Policija, ženski

¹⁴¹ Intervju z Nežo Miklič: Kot je pojasnil intervjuvanec, je prišlo do situacije, ko je bil otrok s primanjkljaji vpleten v zanemarjanje s strani matere. Ko so bili v stiku s policisti, so v pogovoru z otrokom ugotovili, da ga je mati izkoriščala za neko obliko prostitucije in s tem omogočala drugim osebam, da so otroka zlorabljale za neko finančno korist. Na tej točki so policisti nadaljevali pogovor z otrokom, vendar izključno iz razloga, ker je otrok že spregovoril in bi bilo zelo nesmiselno prekinjati in klicati druge preiskovalce, ker je otrok o tem prosto govoril.

¹⁴² Intervju z Nežo Miklič: Preiskovalec (kriminalist ali policist) je lahko pozneje v kazenskem postopku povabljen na zaslišanje in zaslišan kot osebni dokaz na sodišču, ker je opravil razgovor z žrtvijo. Sodišče lahko zasliši preiskovalca, da preveri njegovo strokovnost in zakonitost pridobivanja informacij med prvim razgovorom, tj. kako so bila zastavljena vprašanja.

¹⁴³ Policija, ženski

¹⁴⁴ Policija, ženski

informacije o družini, bi morala biti z njimi v stiku. Če regionalni CSD še ni bil v stiku z družino, se vključi le, če gre za primer, ko starš ogroža svojega otroka. CSD se aktivirajo na podlagi družinskega zakonika. Osebe CSD med policijskim razgovorom otroku ne postavlja neposrednih vprašanj, vendar je prisotno tako zato, da se razgovor ne opravi dvakrat (tako lahko kot služba za zaščito otrok hkrati dobijo informacije o primeru), kot tudi zato, da zaščiti otroka in njegove interese ter tako nadomesti ključno vlogo staršev ali skrbnikov.¹⁴⁵ CSD in policija pripravita svoja poročila o razgovoru. Policija svojega poročila ne posreduje CSD (le tožilstvu skupaj z dokazi), temveč ga le pisno obvesti o tem, kako je zadevo obravnavala, kako jo je z njihove strani zaključila in pod katero številko se hrani.¹⁴⁶

02 Postopkovne prilagoditve

Predlaganje postopkovnih prilagoditev

Nekatere postopkovne prilagoditve so zagotovljene v členih 23 in 24 direktive o registraciji vozil. Preglednica, ki prikazuje prenos temeljnih členov direktive o registraciji vozil v zvezi z individualno presojo in postopkovnimi prilagoditvami, je na voljo v Prilogi A: Primerjalna preglednica.

SPO na podlagi informacij iz kazenskega spisa, ki ga je prejel, in lastne obravnave oškodovanca določi in predlaga postopkovne prilagoditve. SPO praviloma začne zasliševati oškodovanca, ko od sodnika/sodniškega pomočnika prejme dopis, v katerem je navedeno, da namerava oškodovanca zaslišati.¹⁴⁷ V dopisu je SPO pozvan, naj poda mnenje o morebitnih zaščitnih ukrepih, tj. procesnih prilagoditvah, ki jih je treba ponuditi oškodovancem med zaslišanjem. SPO opravi razgovor z žrtvijo osebno ali po telefonu, da bi ugotovil te podrobnosti, razen če meni, da bi bil osebni razgovor učinkovitejši. Pred pogovorom z žrtvijo se osebje SPO seznani s pisnim gradivom, ki mu je bilo zagotovljeno ali izdano. To lahko vključuje izdano zahtevo za preiskavo, dokument o individualni oceni, razgovor z obdolžencem, sklep o začetku preiskave in drugo. V skladu s SPO sta določitev in izvajanje zaščitnih ukrepov odvisna od zadržanosti žrtve in stopnje njene ranljivosti za nadaljnjo viktimizacijo, pri čemer je slednja temeljno povezana s težo kaznivega dejanja.¹⁴⁸ Odnos med obdolžencem in žrtvijo je ključna informacija za osebje SPO, saj je podlaga za določitev potrebnih zaščitnih ukrepov, ki jih mora sodišče izvesti na obravnavah.

Pri izbiri zaščitnih ukrepov sodeluje tudi žrtev. Osebje SPO žrtve obvesti o veliki večini zaščitnih ukrepov, ki jih predpisuje kazensko pravo. Osebje SPO nadalje pojasnjuje,

¹⁴⁵ Policija, ženski

¹⁴⁶ Policija, ženski

¹⁴⁷ Služba za pomoč oškodovancem, Okrožno sodišče v Ljubljani

¹⁴⁸ Služba za pomoč oškodovancem, Okrožno sodišče v Ljubljani

da gre za "veliko večino", saj "na primer, če žrtev in obdolženec še vedno živita v istem stanovanju, običajno ni treba izvesti videokonference, ker strah žrtve ni tako močan". V tem primeru na primer žrtve ne bi obvestili o pravici do izvedbe zaslišanja prek videokonference, saj menijo, da to ni pomembno.

Na podlagi razgovora z žrtvijo osebje SPO posodobi obrazec za individualno oceno ter posodobi in potrdi stopnjo tveganja, ki sta jo predhodno ocenila policija in tožilstvo. SPO predlog z zaščitnimi ukrepi pisno predloži sodniku in ga vloži v kazenski spis. Pomembno je poudariti, da spis nikoli ne sme vsebovati osebnih podatkov ali stikov žrtve, ki bi ji lahko škodovali; ti ostanejo izključno del spisa SPO.

Po navedbah osebja urada SPO so sodniki na splošno naklonjeni predlogom urada SPO o procesnih jamstvih; upoštevajo predloge in poskrbijo za njihovo izvajanje.¹⁴⁹ Vendar, kot je poudaril Janjatović, čeprav je bila večina zaščitnih ukrepov iz direktive prenesena v nacionalno zakonodajo in se v različnem obsegu izvaja v praksi (zlasti kadar so z direktivo določeni kot obvezni), je uporaba nekaterih zaščitnih ukrepov pogojena s starostjo žrtve ali priče ali resnostjo storjenega kaznivega dejanja in se na splošno ne uporablja za otroke ali mladoletne žrtve ali priče. Po njenem mnenju bi morala biti glede na opredelitev otroka iz Konvencije o otrokovih pravicah procesna jamstva na voljo vsem mladoletnim žrtvam kaznivih dejanj.¹⁵⁰

Po Janjatovićevih besedah so "pomembni detajli v prostoru, zaradi katerih je poslušanje za otroke prijetnejše, zlasti zasebnost (zvočna izolacija), otrokom prijazno pohištvo in oprema (mize in stoli dveh velikosti, kavč ali fotelj, mehka preproga) ter uporaba nevtralnih barv in materialov, ki so lahko koristni za pridobivanje informacij od otroka (barvice, papir, igrače itd.)."¹⁵¹

Izvajanje postopkovnih prilagoditev

Prilagoditev prostorov za poslušanje. Člen 23(2)(a) VRD in člen 240(6) ZKP zagotavljata pravico žrtev do izvedbe obravnave v posebej prilagojenih prostorih, zlasti žrtev in prič, mlajših od 15 let. V praksi se prostori za zaslihanje na sodiščih razlikujejo po stopnji prilagoditve potrebam otrok po vsej Sloveniji. Po Janjatovićevi raziskavi vsa okrožna sodišča v Sloveniji zagotavljajo otrokom prilagojene prostore.¹⁵² Poleg tega

¹⁴⁹ Služba za pomoč oškodovancem, Okrožno sodišče v Ljubljani

¹⁵⁰ Dajana Janjatović, "Preprečevanje sekundarne viktimizacije otrok, žrtev nasilja v družini" Doktorska disertacija (2021) Univerza v Ljubljani. Dostopno na: <https://repozitorij.uni-lj.si/lzpisGradiva.php?lang=slv&id=125029>

¹⁵¹ Dajana Janjatović, "Preprečevanje sekundarne viktimizacije otrok, žrtev nasilja v družini" Doktorska disertacija (2021) Univerza v Ljubljani. Dostopno na: <https://repozitorij.uni-lj.si/lzpisGradiva.php?lang=slv&id=125029>;

¹⁵² Dajana Janjatović, "Preprečevanje sekundarne viktimizacije otrok, žrtev nasilja v družini" Doktorska disertacija (2021) Univerza v Ljubljani. Dostopno na: <https://repozitorij.uni-lj.si/lzpisGradiva.php?lang=slv&id=125029>

na več mestih, večinoma na centrih za socialno delo in kriznih centrih, obstajajo varne sobe za otroke, ki predstavljajo varen prostor za pričanje zunaj prostorov sodišča. Po podatkih iz leta 2012 so takšne sobe obstajale v Ljubljani, Mariboru in Celju, Krškem, Radovljici, Novem mestu, Murski Soboti, Novi Gorici, Trbovljah in Kopru.¹⁵³ Po mnenju Janjatovića uporaba otrokom prijaznih zasliševalnih sob sicer pomeni dobro prakso, vendar si je treba prizadevati, da se otroku, kadar je to mogoče, zagotovi možnost, da mu ni treba osebno priti na sodišče, in sicer z uporabo prostorov zunaj okolja sodišča.¹⁵⁴ Po mnenju anketiranih uslužbencev SPO je Slovenija dosegla izjemen napredek pri določanju posebnih sob in prostorov za namene sojenja, v katerega so vključeni otroci. Po mnenju avtorjev tega prispevka pa je treba opozoriti, da so sodne sobe in prostori zunaj okolja sodišča različno prilagojeni potrebam otrok, pri čemer je zasnova nekaterih bolj otrokom prijazna in dobrodošla kot drugih.

Zaslišanje priče s strani izvedenca. V skladu s členom 23(2)(b) VRD ter členom 240(4) in (5) ZKP mora zaslišanje žrtve ali priče opraviti izvedenec. Kot je opozoril Janjatović, v praksi osebe, ki vodijo zaslišanje, niso vedno ustrezno usposobljene za to nalogo, kar je v nasprotju s smernicami SE o otrokom prijaznem pravosodju.¹⁵⁵

Zbiranje informacij s strani iste osebe istega spola. Ista oseba in oseba istega spola morata v skladu s členom 23(2)(c) in (d), VRD, in členom 148b, ZKP, v posebnih okoliščinah zbirati informacije od določenih žrtev kaznivih dejanj. V nasprotju s Smernicami Sveta Evrope o otrokom prijaznem pravosodju pa v praksi razgovorov ne izvaja vedno ista oseba,¹⁵⁶ čeprav je praksa pokazala, da je travma veliko manjša, če otroka ponovno zasliši ista oseba.¹⁵⁷

Zaslišanje priče s pomočjo tehnične opreme. V skladu s členom 23(3)(a) in (b) VRD ter členom 240a(1) in členom 244a(1) ZKP je treba v določenih okoliščinah zagotoviti naslednje ukrepe:

- izogibanje vizualnemu stiku (zaslišanje priče s pomočjo tehnične opreme - zaščitnega zaslona, naprave za spreminjanje zvoka, prenosa zvoka iz ločenih prostorov in drugih podobnih tehničnih zaščitnih sredstev),

¹⁵³ Mojca Jagodič, "Uporaba otroku prijazne sobe za razgovor : diplomatsko delo univerzitetnega študija" (2013) Univerza v Mariboru, dostopno na: <https://dk.um.si/lzpisGradiva.php?lang=slv&id=41484>

¹⁵⁴ Dajana Janjatović, "Preprečevanje sekundarne viktimizacije otrok, žrtev nasilja v družini" Doktorska disertacija (2021) Univerza v Ljubljani. Dostopno na: <https://repozitorij.uni-lj.si/lzpisGradiva.php?lang=slv&id=125029>

¹⁵⁵ Dajana Janjatović, "Preprečevanje sekundarne viktimizacije otrok, žrtev nasilja v družini" Doktorska disertacija (2021) Univerza v Ljubljani. Dostopno na: <https://repozitorij.uni-lj.si/lzpisGradiva.php?lang=slv&id=125029>

¹⁵⁶ Dajana Janjatović, "Preprečevanje sekundarne viktimizacije otrok, žrtev nasilja v družini" Doktorska disertacija (2021) Univerza v Ljubljani. Dostopno na: <https://repozitorij.uni-lj.si/lzpisGradiva.php?lang=slv&id=125029>

¹⁵⁷ Peter Umek, "Dejavniki intervjuvanja mlajših otrok" (2015) Osebni dokazi v teoriji in praksi

- odstranitev vseh ali posameznih podatkov iz kazenskega spisa ali iz javnosti (odredba javnosti, naj določene podatke ohrani v tajnosti, dodelitev psevdonima priči).

Po podatkih Službe za vodenje projektov na Vrhovnem sodišču RS se uporaba IKT tehnologij za prenos slike in govora (videokonference) izvaja v skladu z določbami ZKP, torej v vseh sodnih postopkih, če se za njeno uporabo odloči predsednik sodišča. Uporablja se lahko za vse udeležence v postopku, če tako odloči predsedujoči sodnik. Izvaja se v sodnih dvoranah sodišč.

Izogibajte se nepotrebnim vprašanjem o zasebnem življenju žrtve. V skladu s členom 23(3)(c) direktive o kazenskem postopku so na voljo ukrepi za preprečevanje nepotrebne zasliševanja o zasebnem življenju žrtve, ki ni povezano s kaznivim dejanjem.

Izključitev javnosti iz obravnave. V skladu s členom 23(3)(d) ZPP in členom 295 ZKP se javnost ob izpolnjevanju določenih pogojev izključi iz obravnave, in sicer iz celotnega sojenja ali njegovega dela.

Zvočni ali avdiovizualni posnetek preiskovalnega dejanja. V skladu s členom 24(1)(a) VRD in členom 143(1) ZKP se izpovedba priče ali žrtve med sodno preiskavo lahko snema, vendar se lahko snemajo izpovedbe otrok, mlajših od 15 let. Osebo je treba tudi vnaprej obvestiti, da se bo preiskovalno dejanje zvočno ali zvočno-vizualno snemalo.

03 Zagotavljanje podpore in informacij

SPO prilagaja svoje metodologije in načine komuniciranja posebnim zahtevam otrok, tudi tistih z intelektualno ali psihosocialno oviranostjo. Otrokom zagotavljajo informacije prek njihovih staršev, zakonitih skrbnikov ali zakonitih zastopnikov v skladu z njihovo trditvijo. Osebni razgovori s starejšimi otroki so dovoljeni tudi s soglasjem zakonitega zastopnika. Pred razgovorom otroku omogočimo dostop do določenega, prilagojenega prostora, znanega kot "varna soba", če si ga želi ogledati osebno. Če ima otrok intelektualno ali drugo oviranost, mu pravice razložimo na njemu primeren način, po potrebi s pomočjo specializiranih strokovnjakov. Otrok lahko izrazi svojo željo po ukrepanju."¹⁵⁸

¹⁵⁸ Služba za pomoč oškodovancem, Okrožno sodišče v Ljubljani

Projekt Barnahus: otroška hiša

Otroška hiša. Hiša za otroke je najbolj specializirana enota na področju sodnega varstva otrok v kazenskem pravosodju. Hišo je mogoče razumeti kot enoto za podporo otrokom, ki se znajdejo v kazenskem postopku. child-friendly way. Zagotavlja okolje, v katerem otroci na otrokom prijazen način opravijo kazenski postopek, in sicer pričanje. Hiša je bila ustanovljena na podlagi modela Barnahus leta 2021 na podlagi Zakona o varstvu otrok v kazenskem postopku in njihovi celostni obravnavi v hiši za otroke (ZZOKPOHO). Osebe hiše za otroke na podlagi protokola izvaja forenzične razgovore, prilagojene individualnim potrebam otrok, ter uporablja sodobne metode psihosocialne pomoči otrokom in njihovim družinam.¹⁵⁹ Od maja 2022 Otroška hiša deluje kot pilotni projekt pod okriljem ministrstva za pravosodje.¹⁶⁰ Trenutno zaposlujejo naslednje osebe: psihologa, socialnega pedagoga, socialnega delavca, pravnika, strokovnjaka za IT in vodjo glavne pisarne. Otroška hiša trenutno zaposluje 7 oseb.¹⁶¹

V enem letu so obravnavali 26 primerov, v katerih so bili udeleženi otroci, vsi pa so se nanašali na kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost, ki so bila od vsega začetka v središču njihovega dela.¹⁶² Z razgovorom, opravljenim s predstavniki hiše za otroke, smo izvedeli, da se srečujejo z otroki z motnjami v razvoju ali drugimi posebnimi potrebami, vendar osnovno usposabljanje za izvajanje forenzičnih razgovorov ne vključuje usposabljanja za delo z otroki s posebnimi potrebami.¹⁶³ V posameznih primerih, v primerih, ki vključujejo motnje avtističnega spektra, se delavci v Otroški hiši individualno prek različnih besedilnih virov informirajo o stanju, da lahko sprejmejo informirane odločitve in izdajo poročila v zvezi s primerom.¹⁶⁴ Ker trenutno ni sistematiziranega načina informiranja o posebnostih dela z osebami s posebnimi potrebami, bi pozdravili dodatna usposabljanja v zvezi s tem.¹⁶⁵ Drugi intervjuvanci imajo zelo pozitivne povratne informacije o delu hiše za otroke.¹⁶⁶

Informacije o kazenskem postopku za otroke so na voljo v **brošurah, ki jih** je pripravilo Ministrstvo za pravosodje v sodelovanju z UNICEF-om in Sodstvom Republike

¹⁵⁹ Predstavitev projekta Otroška hiša (projekt Barnahus)

<https://www.hisa-za-otroke.si/en/o-hisi-za-otroke/predstavitev-projekta/>

¹⁶⁰ <https://www.hisa-za-otroke.si/en/>

¹⁶¹ <https://www.hisa-za-otroke.si/kdo-smo/>

¹⁶² Hiša za otroke v letu dni obravnavala 26 otrok, žrtev spolnih zlorab (2023) 24.ur; na voljo na: <https://www.24ur.com/novice/slovenija/hisa-za-otroke-v-letu-dni-obravnavala-26-otrok-ki-so-bili-zrtve-spolnih-zlorab.html>

¹⁶³ Direktor, Hiša za otroke, ženski; Pravniki, Hiša za otroke, ženski; Ministrstvo za pravosodje, moški

¹⁶⁴ Direktor, Hiša za otroke, ženski; Pravniki, Hiša za otroke, ženski; Ministrstvo za pravosodje, moški

¹⁶⁵ Direktor, Hiša za otroke, ženski; Pravniki, Hiša za otroke, ženski; Ministrstvo za pravosodje, moški

¹⁶⁶ Socialni delavec, ženski

Slovenije. Knjižica ministrstva otroke seznanja z razlogi za obisk sodišča in kako se lahko otrok na to pripravi. Vključuje tudi informacije o tem, kako je videti sodišče (ureditev), kdo dela na sodišču, vloži prič, pravicah otrok na sodišču, tehnikah umirjanja, če so v stiski, ter pogosto zastavljenih vprašanih in odgovorih.¹⁶⁷ Knjižica je namenjena predvsem otrokom, mlajšim od 14 let. Podobne knjižice je ministrstvo pripravilo tudi za starše in njihove zakonite zastopnike otrok, ki so povabljeni k pričanju, da bi jim pomagalo bolje razumeti otrokov položaj. Poleg tega je sodstvo izdalo tudi tri knjižice, ki otrokom pojasnjujejo njihovo vlogo pri pričanju - eno za deklice, stare od 5 do 9 let,¹⁶⁸ podobno za dečke,¹⁶⁹ in še eno za deklice in dečke, stare od 10 do 14 let.¹⁷⁰ Otroci, ki so povabljeni na sodišče kot prič, prejmejo knjižico skupaj s pozivom na obravnavo.¹⁷¹ Knjižice sodstva so na voljo tudi na spletu.¹⁷² Vendar se zdi, da nobena uradna knjižica ni prilagojena osebam z intelektualno in psihosocialno oviranostjo, vključno z otroki. V knjižici o spolnem nasilju, ki jo je izdala Zveza Sožitje (nevladna organizacija), je v lahko berljivi obliki na voljo kratek razdelek o prijavi posilstva in spolnih napadov ter prijavi policiji.¹⁷³

Vsekakor je Janjatovičeva poudarila stališče, ki ga je agencija FRA na podlagi raziskave že prej izrazila, in sicer da so knjižice, prilagojene starosti, sicer korak v pravo smer, vendar je treba pisno gradivo dopolniti z ustnimi pojasnili odrasle osebe, pri čemer je to dolžna storiti služba za podporo žrtvam in otrokov zakoniti zastopnik.¹⁷⁴

Poleg brošur so otroci žrtve obveščeni tudi prek dveh telefonskih linij, SOS telefona in TOM telefona. Storitve niso pogojene s tem, da otrok prijavi kaznivo dejanje.

¹⁶⁷ Ministrstvo za pravosodje RS, Priprava otroka na sodišče: Brošura za otroke (2017).

¹⁶⁸ https://www.sodisce.si/mma_bin.php?static_id=20220721115656 Različne knjižice za dekleta in za fante so verjetno nastale zaradi slovenske slovnice, kjer je oblika stavkov močno spolno zaznamovana.

¹⁶⁹ https://www.sodisce.si/mma_bin.php?static_id=20220721115657

¹⁷⁰ https://www.sodisce.si/mma_bin.php?static_id=20201119103419

¹⁷¹ Dajana Janjatovič, "Preprečevanje sekundarne viktimizacije otrok, žrtev nasilja v družini" Doktorska disertacija (2021) Univerza v Ljubljani. Dostopno na: <https://repozitorij.uni-lj.si/lzpisGradiva.php?lang=slv&id=125029>;

¹⁷² <https://www.sodisce.si/znanje/publikacije/>

¹⁷³ https://www.zveza-sozitie.si/modules/uploader/uploads/news/files_news/Spolnonasilje.pdf

¹⁷⁴ Dajana Janjatovič, "Preprečevanje sekundarne viktimizacije otrok, žrtev nasilja v družini" Doktorska disertacija (2021) Univerza v Ljubljani. Dostopno na: <https://repozitorij.uni-lj.si/lzpisGradiva.php?lang=slv&id=125029>;

006

IZKUŠNJE OTROK V
KAZENSKEM
PRAVOSODJU

01 Ovire za udeležbo otrok s posebnimi potrebami v kazenskih postopkih

Ovire za udeležbo otrok v kazenskih postopkih

Janjatović opozarja na več ovir, s katerimi se žrtve, vključno z otroki, srečujejo med kazenskim postopkom:

- kolikokrat morajo žrtve pričati;¹⁷⁵
- trajanje kazenskih postopkov;
- negotovost izida postopka;
- slabo poznavanje in razumevanje sodnih postopkov;
- odnos s storilcem;
- s tem povezanimi občutki krivde.¹⁷⁶

Janjatović poudarja, da morajo žrtve večkrat pričati:

"Slovenska zakonodaja še ne vsebuje določb v tej smeri, zato se lahko zgodi, da otrok o nekem dogodku priča tudi sedemkrat ali večkrat (v šoli, na centru za socialno delo, pri pooblaščenca, na policiji, pri izvedencu, med preiskavo (lahko večkrat), če otrok med postopkom dopolni 15 let, tudi na glavni obravnavi ...)."

Zmanjšanje števila pričanj otrok bi po mnenju Janjatoviča zmanjšalo stres in zagotovilo učinkovito sodelovanje otrok v sodnih postopkih.¹⁷⁷ V nasprotnem primeru bi, tako kot zaradi drugih prej naštetih ovir, otroci doživeli sekundarno in ponovno viktimizacijo. Z drugimi besedami, nezmožnost spoprijemanja z ovirami bi otroka v celotnem postopku pripeljala do sekundarne in nadaljnje viktimizacije. Kot poudarja Janjatović, lahko sekundarna viktimizacija otroku včasih povzroči celo večjo travmo kot primarna viktimizacija, tj. samo kaznivo dejanje.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Že samo zavedanje o tem, kolikokrat bo morala žrtev pričati, ima lahko odvračilni učinek na žrtev, da bi sploh vložila kazensko ovadbo.

¹⁷⁶ Dajana Janjatović, "Preprečevanje sekundarne viktimizacije otrok, žrtev nasilja v družini" Doktorska disertacija (2021) Univerza v Ljubljani. Dostopno na: <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=125029>; Parametre, ki prispevajo k sekundarni viktimizaciji, je avtorica opredelila z empirično raziskavo, pri čemer je zbrala subjektivna opažanja strokovnjakov.

¹⁷⁷ Dajana Janjatović, "Preprečevanje sekundarne viktimizacije otrok, žrtev nasilja v družini" Doktorska disertacija (2021) Univerza v Ljubljani. Dostopno na: <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=125029>

¹⁷⁸ Jose Manuel Bautista Vallejo, "Trpinčenje in zloraba otrok: kriminološki vidiki in znanje za pedagoško intervencijo. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 56(1) (2005)

Poleg tega žrtve na splošno pogosto ne prijavijo kaznivega dejanja zaradi **finančnih razlogov in strahu pred izgubo stanovanja**, če si ga delijo s storilcem ali so od njega finančno odvisne.¹⁷⁹

Poleg tega so nekatere ovire specifične za invalide. Zlorabe otrok s posebnimi potrebami se običajno ne prijavijo policiji zaradi več dejavnikov:¹⁸⁰

- **Otroci s posebnimi potrebami pogosto niso obravnavani kot subjekti zlorabe.** Zlorabe so običajno povezane z določeno skupino otrok - lepimi, pridnimi, modrookimi -, kar je tudi podoba, ki se uporablja v medijih. Po mnenju intervjuvanca družba ne more ponotranjiti dejstva, da gre pri zlorabah tudi in pogosto predvsem za otroke, ki so na prvi pogled videti nekoliko drugače. Zato so otroci s posebnimi potrebami deležni veliko manj pozornosti javnosti, medijev in žal tudi strokovne javnosti.
- **Otroci s posebnimi potrebami pogosto niso obveščeni o nasilju.** kaj je primerno, dovoljeno ali prepovedano po zakonu. Pogosto starši otrok s posebnimi potrebami ne poučijo o možnih nevarnostih in oblikah nasilja, zato ne vedo, kako naj se v takšnih situacijah odzovejo (pobegnejo ali se uprejo, prijavijo policiji itd.). Eden od intervjuvancev mi je povedal o dejanskem primeru v zvezi s tem:

"Zelo me je vznemiril primer, ko jo je storilec odpeljal; bila je odrasla, vendar z očitno intelektualno oviranostjo, odpeljal jo je v sosednje stanovanje in strokovnjak, ki mu je ženska naslednji dan pripovedovala o zlorabi, ji je rekel: dobro, ampak zakaj niste kričali? Teh ljudi ali otrok nihče ne nauči, kaj naj storijo, hkrati pa storilci izkoriščajo prav to, da na drugi strani ni odziva."

- Razgovor s policijskim osebjem

Poleg tega otroci s posebnimi potrebami zaradi pomanjkanja znanja pogosto povezujejo navidezno ali lažno prijaznost s pravo prijaznostjo in ne razumejo, da se za prijaznim vedenjem lahko skrivajo nekateri drugi motivi in da se lahko uporablja za druge namene.

- **Nasilje nad invalidi se lahko do neke mere dopušča.** Včasih se še vedno stereotipno in predsodkovno verjame, da so invalidi težavni, da drugače doživljajo nasilje, da ga izzivajo, da imajo zelo seksualizirano vedenje itd. Zato v teh primerih nasilje in spolna zloraba nista zaznana kot to, kar sta.

¹⁷⁹ Dajana Janjatović, "Preprečevanje sekundarne viktimizacije otrok, žrtev nasilja v družini" Doktorska disertacija (2021) Univerza v Ljubljani. Dostopno na: <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=125029>

¹⁸⁰ Policija, ženski

- **Verodostojnost njihovih pričanj.** Zaradi njihove invalidnosti, zlasti ko gre za osebe z intelektualno in psihosocialno oviranostjo, njihovo pričanje morda tudi ne bo obravnavano kot verodostojno in zanesljivo. Medtem ko jih storilci lahko ustrahujejo z besedami: "In kdo ti bo verjel?", lahko družinski člani in drugi dvomijo o njihovem pričevanju in izkušnjah samih. V verodostojnost njihovega pričanja lahko dvomijo tudi sodniki v dejanskih sodnih postopkih zaradi pomanjkanja znanja na tem področju.¹⁸¹

Zdi se, da ni standardnega protokola, ki bi zagotavljal, da sodniki ali sodno osebje sinhronizirajo način obravnave otrok na sodišču. Vendar pa protokol za forenzični razgovor z otrokom ("Protokol forenzičnega razgovora z otrokom") obstaja v primeru hiše za otroke za zadeve, ki se obravnavajo v njej. Čeprav je teoretično osebje sodišča zavezano k upoštevanju krovnega načela in smernic o otrokom prijaznem pravosodju, bodo o tem, kako bo potekal postopek, v veliki meri še vedno odločali posamezni sodniki.

Kolikor je znano avtorjem tega prispevka, slovenska sodišča niso izdala nobene otrokom prijazne sodbe v civilnih ali kazenskih zadevah.

V zadevi Y. proti Sloveniji iz leta 2015 je ESČP sprejelo pomembno odločitev v zvezi s procesnimi pravicami mladoletnika, ki je bil v kazenskem postopku v Sloveniji udeležen kot žrtev.¹⁸² V zadevi je pritožnica trdila, da je bil kazenski postopek, ki je potekal v Sloveniji in se je nanašal na domnevne spolne napade proti njej, nerazumno zavlačevan, ni bil nepristranski in jo je izpostavil več travmatičnim izkušnjam, ki so kršile njeno osebno integriteto. Čeprav je bil obdolženec oproščen vseh obtožb o spolni zlorabi zoper pritožnico, je pritožnica vložila tožbo pri ESČP, ki je potrdilo, da država ni zagotovila hitre preiskave in pregona pritožničine pritožbe o spolni zlorabi (kazenska ovadba je bila vložena leta 2002, sodba sodišča prve stopnje pa je bila izdana leta 2009), kršila 3. člen EKČP in v kazenskem postopku ni zaščitila pritožnikove osebne integritete (večina vprašanj X je bila izrazito osebne narave, obtoženec pa je imel na voljo širok obseg navzkrižnega zaslišanja¹⁸³), s čimer je kršila 8. člen Konvencije. ESČP je odločilo, da mora država plačati 9.500 EUR za nepremoženjsko škodo ter 4.000 EUR za stroške in izdatke, nastale pred Sodiščem.

Otroci lahko kadar koli brezplačno dostopajo do podpore, ki jo nudi CSD, tudi pred vložitvijo kazenske ovadbe zaradi zlorabe.

02 Premagovanje ovir

¹⁸¹ Elektronska komunikacija s kliničnim psihologom in sodnim izvedencem.

¹⁸² <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-154728%22%7D>

¹⁸³ odstavek 109 sodbe; po mnenju Sodišča "omejitev njegovih osebnih pripomb ne bi neupravičeno omejila njegovih pravic do obrambe. Vendar bi takšno posredovanje ublažilo to, kar je bila za tožečo stranko očitno neprijetna izkušnja."

V Sloveniji delujejo tri glavne telefonske linije za pomoč otrokom, ki jim nudijo nasvete in podporo: Društvo SOS (nevladna organizacija), ZPMS - Zveza prijateljev mladine Slovenije (nevladna organizacija) in NIJZ - Nacionalni inštitut za javno zdravje (javni organ). Po navedbah Društva SOS njihovo osebje, ki dela na terenu in v programu psihosocialne podpore, ni imelo izkušenj z delom z otroki, ki so žrtve kaznivih dejanj, zlasti ne z otroki z intelektualno ali psihosocialno oviranostjo, ki so bili vključeni v kazenske postopke. ¹⁸⁴

Poleg tega sta Društvo Beli obroč in Društvo Združenje za moč nevladni organizaciji, ki sta specializirani za podporo žrtvam, izvajanje zagovorniških ukrepov ter zagotavljanje pravne in psihosocialne podpore.

03 Zbiranje podatkov

Obstoječa praksa policije pri zbiranju podatkov ne upošteva invalidnosti kot take, vendar razčlenjuje podatke o številu kaznivih dejanj, storjenih proti ranljivi osebi ("slabotna oseba"). Vendar ta izraz, kot je bilo pojasnjeno prej, zajema širši spekter ranljivih oseb, ki ne vključuje le invalidnih oseb (odraslih), temveč tudi osebe, ki se v danem trenutku ne morejo braniti (npr. osebe, ki so pod vplivom drog ali alkohola). Informacije o številu napadov na invalide, vključno z različnimi vrstami, bi bilo treba pridobiti za vsak primer posebej s pregledom sodne prakse. ¹⁸⁵

Statistični podatki o številu oseb, ki uporabljajo AAC v Sloveniji, niso na voljo. Glede na statistične podatke, ki smo jih prejeli za to raziskavo, se je število oseb, ki uporabljajo komunikatorje, povečalo. Po podatkih URI Soča, ki je edina ustanova za izposojajo komunikatorjev v Sloveniji, je število novih naprav, izposojenih uporabnikom v zadnjih štirih letih, naslednje: ¹⁸⁶

Tabela 2: Število novih komunikatorjev, ki jih je uporabnikom posodil URI Soča.

	Odrasli	Otroci
2020	34	9
2021	44	13

¹⁸⁴ Informacije, prejete prek elektronske komunikacije z nevladnimi organizacijami.

¹⁸⁵ Policija, ženski

¹⁸⁶ Informacije, prejete prek elektronske komunikacije z URI Soča.

2022	52	31
2023	74	38
2024 (do 3. aprila 2024)	15	8

Program za izposajo komunikatorjev traja štiri leta. Pred letom 2020 so uporabniki dobili komunikator v trajno last. Statistični podatki o tem, koliko jih je bilo izdanih, ne obstajajo.

07

ZAKLJUČEK IN
PRIPOROČILA

01 Dobre prakse

Preden opravimo celovito analizo drugih organizacij, ki posredujejo v kazenskih sodnih postopkih, v katerih so udeleženi otroci, in ponudimo predloge za njihovo delovanje, želimo v tem prispevku poudariti pomen ustanovitve otroške hiše v Sloveniji, podobne modelu Barnahus, ki je bil nedavno uveden. Z njegovo izvedbo se je področje otroškega kazenskega prava v Sloveniji bistveno spremenilo. Potrditev multidisciplinarnega pristopa v hiši je od takrat postala merilo in edina izvedljiva metoda za obravnavo otrok v kazenskih postopkih. Zaradi tega je Hiša otrok omembe vreden mejnik in potencialno ponovljiv model, po katerem bi se lahko zgledovale druge jurisdikcije. Začetnemu pilotnemu projektu v Sloveniji bi koristila nadaljnja širitev, da bi lahko sprejel večje število primerov in otrok, ki so doživeli travmo. Predvidevamo, da bo z ustreznim financiranjem, osebjem in usposabljanjem to prava pot za naprej. Posledično je začetno priporočilo, ki sledi, poziv, naj se povečajo zmogljivosti in zagotovi ta alternativa za vsakega mladoletnika, ki je v Sloveniji vključen v kazenski postopek. Vedno obstajajo možnosti za izboljšave, tudi pri zglednih dobrih praksah.

02 Zaključki

S tem nacionalnim informativnim dokumentom smo želeli celovito predstaviti pravni in praktični okvir, ki zajema stisko otrok s posebnimi potrebami, ki so bili žrtve kaznivih dejanj v Sloveniji. Ta dokument celovito obravnava ustrezne pravne vire, ki varujejo pravice otrok v kazenskem postopku, s posebnim poudarkom na njihovem statusu otrok žrtev, ki so invalidi. Vendar pa so pravno priznane pravice brez pomena, če se ne izvajajo v praksi. Da bi zagotovili, da lahko otroci učinkovito sodelujejo v kazenskih postopkih in so pri tem čim manj izpostavljeni travmam, so potrebne spolom in starosti primerne postopkovne prilagoditve. Sodelovanje otrok žrtev je mogoče spodbujati na različne načine, med drugim tako, da jim zagotovimo informacije na način, ki je primeren njihovi starosti, jih spremljamo med postopkom in jih redno sprašujemo o njihovih željah, hotenjih in stanju. Dokument se zaključi s priporočili, ki bodo javnim institucijam, zadolženim za spremembe, morda koristila, saj temeljijo na pregledu in posvetovanju z ustreznimi strokovnjaki s tega področja glede neodgovorjenih vprašanj.

03 Priporočila

1. Okrepiti delo otroške hiše (*Hiša za otroke*) Povečati zmogljivosti otroške hiše s povečanjem števila zaposlenih in vzpostavitev dodatnih delovnih mest v različnih regijah. Zagotovite, da bo osebje deležno doslednega usposabljanja s poudarkom na zblíževanju vprašanj otrok in invalidov.

2. Okrepiti delo urada za podporo žrtvam (*Služba za podporo oškodovancem*). Ustanoviti prostore zunaj Ljubljane, na drugih okrožnih sodiščih. 3. Spodbujati izmenjavo znanja med uradi po Sloveniji za izmenjavo dobrih praks in podpore. Omogočite zaposlenim redna usposabljanja, zlasti na temo prepletanja otrok in invalidnosti.

3. Usposabljanje strokovnjakov, ki se ukvarjajo z otroki v kazenskem okolju. Strokovnim delavcem v kazenskem pravosodju zagotovite redna usposabljanja s poudarkom na prepletanju potreb otrok in invalidov na splošno. Usklajevanje interdisciplinarnih usposabljanj za spodbujanje večjega sodelovanja med različnimi deležniki, vključno z organi pregona, tožilstvom in centri za socialno delo. Pospešujte izobraževalne seje v zvezi z invalidnostjo in otrokom prijaznim pravosodjem. Spodbujajte izmenjavo praktičnega znanja o posameznih primerih.

4. razviti sistematičen postopek za takojšnje ugotavljanje potreb po zaščiti, pri čemer je treba ustrezno upoštevati otrokovo morebitno invalidnost. Med kazenskim postopkom zagotovite zgodnje prepoznavanje potreb po zaščiti in metodo za upoštevanje potrebe po procesnih prilagoditvah.

5. V kazenskih sodnih postopkih uporabljajte otrokom prijazen in invalidom prijazen jezik. Uporabljajte oblike, ki so enostavne za branje, otrokom prijazen jezik in preprost govorni jezik. Načrtujte izobraževalna srečanja o teh metodologijah.

6. Razmislite o uvedbi t. i. "pripravljalnega sestanka" tudi v rednih sodnih postopkih, npr. pri zaslišanjih mladoletnikov, ne le pri zaslišanjih, ki potekajo v hiši otrok. Pokazalo se je, da je izvedba teh sestankov učinkovita metoda za doseganje soglasja glede želja in zahtev otrok, ki so udeleženi v kazenskih sodnih postopkih.

7. Navedite neizčrpen seznam možnih postopkovnih prilagoditev, ki jih lahko uporabijo udeleženci v kazenskem postopku. Takšen seznam bi uporabnikom omogočil razumeti, da lahko zaprosijo za prilagoditve, ki bi jim omogočile boljše sodelovanje in zaščito v sodnih postopkih. Seznam bi bil lahko priložen izjavi, v kateri je oseba, ki jo je treba zaslišati, pozvana, naj sodišče obvesti o morebitnih potrebah po prilagoditvah za zaslihanje.

8. V kazenskih postopkih spodbujati uporabo zagovorništva otrok, ki ga vodi urad varuha človekovih pravic. Z usposabljanjem izobražujte zagovornike otrok o tej zadevi. 9. Izvedite kampanjo ozaveščanja za izobraževanje otrok in drugih o tem institutu, vključno z njegovim namenom in metodami delovanja.

9. Vzpostavitev otrokom prijaznega elektronskega sistema za vodenje primerov, ki bi otrokom omogočal dostopno in hitro prejemanje informacij o primeru, v katerega so vključeni. Za lažjo izmenjavo informacij in spodbujanje sodelovanja med subjekti in organizacijami, ki se ukvarjajo z istim primerom, v katerega je vključen isti otrok, bi sistem lahko imel multidisciplinarno strukturo.

10. Invalidnost je treba upoštevati v vseh fazah zbiranja podatkov, vključno s predkazenskim in sodnim postopkom. Glede na to, da je ključnega pomena povečati vključenost in zaščito invalidnih oseb, vključno z otroki, v kazenskih postopkih, bi to olajšalo dodatne raziskave in politična priporočila glede področij viktimologije in invalidnosti.

VIRI

REFERENCES

- Neža Miklič, 'Zahtevnost kriminalističnega zbiranja osebnih dokazov o slabotnih osebah' (2019) Criminalistic theory and practice, International Criminalistic Association
- Gov.si, '30 let Konvencije o otrokovih pravicah' (2019), Available at: <https://www.gov.si/novice/30-let-konvencije-o-otrokovih-pravicah/>
- Katja Filipčič, 'Nasilje nad odraslimi z motnjo v duševnem razvoju : predavanje na srečanju "Posvet o pravnem in družbenem položaju odraslih z motnjo v duševnem razvoju" v organizaciji Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana, 21. mar. 2019' (2019)
- Darja Zaviršek, 'Nevidno nasilje - normativnost in normalizacija nasilja nad ljudmi z gibalnimi, senzornimi in intelektualnimi ovirami' (2003), Revija za kriminalistiko in kriminologijo - Ljubljana 54, Available at: https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/RKK/PDF/2003/01/RKK2003-01_DarjaZavirsek_NevidnoNasilje.pdf
- Dajana Janjatović, 'Preprečevanje sekundarne viktimizacije otrok, žrtev nasilja v družini' Doktorska disertacija (2021) Univerza v Ljubljani. Available at: <https://repozitorij.uni-lj.si/lzpisGradiva.php?lang=slv&id=125029>
- Na sodišču, 'Information for the injured party' (2023), Available at: <https://nasodiscu.si/uploads/cf7a1d43b4bb307ae7b08f883d6a3227/cf7a1d43b4bb307ae7b08f883d6a3227-original.pdf>
- ZRC SAZU, 'Pravni terminološki slovar' (2024), Available at: <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/slovarji/pravni/iskalnik?iztocnica=invalid>
- European Parliamentary Research Service, 'The Victims' rights Directive 2012/29/EU Implementation Assessment' (2017), Available at: [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/611022/EPRS_STU\(2017\)611022_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/611022/EPRS_STU(2017)611022_EN.pdf)
- Evropska Komisija, 'Incorrect implementation in Slovenian legislation of Directive 2011/93/EU on combating child sexual abuse - INFR(2019)2239', Available at: https://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/infringements-proceedings/infringement_decisions/
- Gov.si, 'Combined fifth and sixth periodic reports of the Republic of Slovenia on the basis of the Convention on the Rights of the Child and the Report outlining the actions undertaken to implement the provisions of the Optional Protocols' (2024), Available at: <https://www.gov.si/en/topics/international-human-rights-law-documents-and-slovenias-reporting/>
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women, 'Concluding observations on the seventh periodic report of Slovenia*' (2023); Available at: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolNo=CEDAW%2FC%2F7&Lang=en
- United Nations Treaty Collection, '15. Convention on the Rights of Persons with Disabilities' (2024), Available at: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-15&chapter=4&clang=en
- UNCRPD, 'Concluding observations on the initial report of Slovenia' (2018), Available at: <https://www.gov.si/en/topics/international-human-rights-law-documents-and-slovenias-reporting/>
- Gov.si, 'Pravice žrtev kaznivih dejanj' (2024), Available at: <https://www.gov.si teme/pravice-zrtev-kaznivih-dejanj/>
- Darja Zaviršek, 'Hendikep kot kulturna travma: Historizacija podob, teles in vsakdanjih praks prizadetih ljudi' (2000)

REFERENCES

PIC, 'Voices for Justice: Victims of crime with disabilities in Slovenia' (2022), Available at: <https://validity.ngo/wp-content/uploads/2022/04/National-finding-report-Slovenia-en-220426-1.pdf>

Na sodišču, 'Splošne informacije za udeležence v sodnih postopkih' (2024), Available at: <https://nasodiscu.si/>

Na sodišču, 'Ustava Republike Slovenije' (2019), Available at: <https://nasodiscu.si/ustava-republike-slovenije>

Mreža za otrokove pravice, 'Služba za podporo oškodovancem pri okrožnem sodišču v Ljubljani' (2019), Available at: <https://mreza-za-otrokove-pravice.si/2019/12/09/sluzba-za-podporo-oskodovancem-pri-okroznem-sodiscu-v-ljubljani/>

Človekove pravice, 'Vodič po človekovih pravicah: Child's right to be heard' (2021), Available at: <https://www.clovekovepravice.si/en/themes/family/child/the-child-protection-in-state-proceedings/a-child-s-right-to-be-heard>

CSD Slovenije, 'Varstvo otrok in družine' (2024), Available at: <https://www.csd-slovenije.si/delovna-podrocja/#varstvo-otrok-in-druzine>

Association of Social Workers of Slovenia (Commission for Forensic Expertise in the Field of Social Work), 'GENERAL AND SPECIFIC PROFESSIONAL GUIDELINES FOR THE EXPERTS' OPINION FOR SOCIAL WORK' (2020), Available at: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MP/DOZPU/SICT/Splosne-in-posamicne-smernice-za-strokovno-podrocje-socialno-delo.pdf>

Varuh človekovih pravic, 'Kdaj in kako do zagovornika' (2024), Available at: <https://www.varuh-rs.si/nc/o-varuhu/organizacijske-enote-in-svet-varuha/zagovornistvo-otrok/levi-meni/kdaj-in-kako-do-zagovornika/?categories=127>

MMC rtvslo.si, 'Obeta se ustanovitev varuha otrokovih pravic' (2023), Available at: <https://www.rtvlo.si/slovenija/preberite-tudi/obeta-se-ustanovitev-varuha-otrokovih-pravic/672762>

Council of Europe, 'Rights of Persons with Disabilities' (2024), Available at: <https://help.elearning.ext.coe.int/course/view.php?id=5812>

Ministrstvo za pravosodje, 'HELP e-tečaj – Pravice oseb z ovirami' (2024), Available at: <https://cip.gov.si/aktivnosti/detajli/?ID=5fc805d2-5d57-ec11-9c77-005056818ee6&Tag=470>

Policija.si, 'Okoli 250 udeležencev na strokovnem posvetu z naslovom Ali so otroci s posebnimi potrebami lahko žrtve nasilja in hkrati verodostojne priče?' (2023), Available at: <https://www.policija.si/medijsko-sredisce/sporocila-za-javnost/sporocila-za-javnost-pu-murska-sobota/120427-v-murski-soboti-okoli-250-udelezencev-na-strokovni-posvetu-z-naslovom-ali-so-otroci-s-posebnimi-potrebami-lahko-zrtve-nasilja-in-hkrati-verodostojne-price>

Dr. Sara Ahlin Doljak, 'Brez glasu v predavalnicah in sodnih dvoranah' (2024), Available at: <https://www.iusinfo.si/medijsko-sredisce/kolumne/brez-glasu-v-predavalnicah-in-sodnih-dvoranah-310975>

Mojca Jagodič, 'Uporaba otroku prijazne sobe za razgovor : diplomsko delo univerzitetnega študija' (2013) Univerza v Mariboru, Available at: <https://dk.um.si/lzpisGradiva.php?lang=slv&id=41484>

Peter Umek, 'Dejavniki intervjuvanja mlajših otrok' (2015)

Hiša za otroke, 'Predstavitev projekta' (2024), Available at: <https://www.hisa-za-otroke.si/en/o-hisi-za-otroke/predstavitev-projekta/>

Hiša za otroke, 'Kdo smo' (2024), Available at: <https://www.hisa-za-otroke.si/kdo-smo/>

REFERENCES

24.ur, 'Hiša za otroke v letu dni obravnavala 26 otrok, žrtev spolnih zlorab' (2023); Available at: <https://www.24ur.com/novice/slovenija/hisa-za-otroke-v-letu-dni-obravnavala-26-otrok-ki-so-bili-zrtve-spolnih-zlorab.html>

Ministrstvo za pravosodje, 'Priprava otroka na sodišče: Brošura za otroke' (2017).

Sodišče.si, 'Gre na sodišče' (2022), Available at: https://www.sodisce.si/mma_bin.php?static_id=20220721115656

Sodišče.si, 'Gre na sodišče' (2022), Available at: https://www.sodisce.si/mma_bin.php?static_id=20220721115657

Sodišče.si, 'Ko moraš na sodišče kot priča' (2020), Available at: https://www.sodisce.si/mma_bin.php?static_id=20201119103419

Sodisce.si, 'Publikacije' (2024), Available at: <https://www.sodisce.si/znanje/publikacije/>

Zveza sožitje, 'Spolno nasilje' (2019), Available at: https://www.zveza-sozitie.si/modules/uploader/uploads/news/files_news/Spolnonasilje.pdf

Jose Manuel Bautista Vallejo,

'Trpinčenje in zloraba otrok: kriminološki vidiki in znanje za pedagoško intervencijo. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 56(1), (2005)

ECHR, 'CASE OF Y. v. SLOVENIA' (2015), Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-154728%22%7D>